

REVISTA CULTULUI MOZAIC

Anul XVIII

TEVET 5733

12 pagini, 1 leu

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA : BUCUREȘTI, STR. SF. VINERI 9 — TELEFON 15.50.90

LA ANIVERSAREA REPUBLICII

Cu prilejul aniversării a 25 de ani de la proclamarea Republicii și a anului nou 1973, Eminența Sa d. Șef-rabin dr. Moses Rosen a adresat următoarea scrisoare :

Domniei Sale Domnului,

NICOLAE CEAUȘESCU

Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România

Prea stimate domnule președinte,

Vă rog să-mi îngăduiți ca în ajunul sărbătoririi unui sfert de veac de la înscăunarea Republicii în patria noastră, precum și în pragul noului an 1973 să vă exprim, atât în nume propriu, cât și în cel al comunităților evreiești mozaice din Republica Socialistă România, profunde omagii, odată cu cele mai călduroase felicitări.

Folosim acest prilej, spre a vă transmite odată mai mult prinosul nostru de recunoștință pentru spiritul de înaltă echitate, profund umanism și largă înțelegere cu care sint tratate problemele noastre specifice, pentru deplină libertate religioasă și pentru desăvârșita egalitate în drepturi cu toți ceilalți cetățeni ai țării, de care ne bucurăm.

Vă urăm mulți ani, în deplină sănătate, pentru a continua să duceți România din succes în succes, pe calea progresului, a dreptății și a păcii, spre binele nostru, al tuturor.

Cu profund respect,
Dr. MOSES ROSEN
Șef-rabin al cultului mozaic

Sentimentul istoriei

Acum, cind sărbătorim împlinirea unui sfert de veac de la proclamarea Republicii, sintem dominați din nou de un simțămînt pe care l-am încercat de atîtea ori în acești ani glorioși și pe care l-am putea denumi sentimentul istoriei. L-am avut atunci, în acel fierbinte 30 decembrie 1947, cind cu iuteala fulgerului s-a răspîndit în tot orașul, în toată țara, vestea despre abolirea monarhiei. L-am avut văzînd chipurile bărbatilor și femeilor acestei țări strălucite de o mare, de o imensă bucurie, de o mare, de o imensă speranță.

Sentimentul istoriei... El ne-a însușit în acele zile de neuitat din 1947, cind nu numai un an l-a sfîrșit, ci o întreagă epocă. Ne-a însușit mereu în acest pîtrar de veac, ajutîndu-ne să înțelegem mai bine sensul evenimentelor, pe care le-am urmărit nu ca simpli spectatori, ci ca participanți conștienți și activi la o operă măreată. Acest simțămînt, că sintem martori și totodată participanți la o mare acțiune istorică, l-am avut în fiecare zi, în acest sfert de veac, atît de bogat în proiecte îndrăznețe și în împliniri minunate. E o epopee în care fiecare cînt e oricî, o epopee scrisă de un creator colectiv-poporul. O epopee adevărată, alcătuită din cînturi eroice, din capitole de istorie: înlăturarea anacronismului pe care-l constituia monarhia; transferarea puterii politice — și cîrînd și a celei economice — în miinile viguroase, curate, ale clasei muncitoare; asanarea vieții economice și trecerea ei pe făgașul planificării; orientarea hotărîită către industrializarea țării; transformarea socialistă a agriculturii; lichidarea analfabetismului și apoi dezvoltarea impetuoasă a culturii și artei; ridicarea continuă a standardului de viață al poporului — atîtea și atîtea trepte ale urcușului continuu al Republicii, în acest sfert de veac. Sub ochii noștri și prin efortul creator al întregului popor, țara s-a transformat din temelii și odată cu ea modul de a gîndi și a trăi al fiilor săi. În locul mizeriei, ignoranței și întinericului în care erau ținute masele în trecut, poporul — acum a devenit liber și stăpîn pe destinul său — și-a făurit o viață nouă, demnă, în care bunurile materiale și spirituale sint accesibile tuturor, în care fiecărui cetățean îi este asigurat locul meritat în societate. În locul urii și a vrajbei din trecut — întreținute și alătate de regimul monarhic, Republica a statornicit relații umane între toți cetățenii săi, bazate pe stimă, încredere și prețuire reciprocă.

Toate aceste împliniri — cu repercusiuni vitale asupra destinului cetățenilor săi — au făcut să sporească considerabil prestigiul României în lume. La aceasta se adaugă poziția avansată, profund umanistă, de pe care conducătorii țării abordează problemele internaționale atît de complexe cu care este confruntată azi omenirea. Iată de ce glasul Româ-

niei socialiste se face auzit cu autoritate, fiind ascultat cu simpatie și respect în toate forurile mondiale. E fapt unanim cunoscut și recunoscut că mai mult decît oricînd în decursul întregii sale istorii, România are astăzi prieteni și admiratori în întreaga lume.

Bucurîndu-se, alături de toți cetățenii, pentru marile împliniri din acest sfert de secol, cetățenii evrei — asemeni celorlalte naționalități conlocuitoare — au în plus motive de satisfacție ce decurg dintr-un îndelungat și specific proces istoric. Stabilită de sute de ani pe aceste meleaguri ospitaliere, ei au fost alături de poporul român atît la bine cît și la greu, dărîndu-și țării întreaga putere de muncă, talentul și capacitatea creatoare. Numai că regimurile antidemocratice din trecut, interesate a-și menține dominația asupra poporului, au căutat să-l dezbină, semînd ura și vrajba între cetățeni. În acest scop ele au recurs deseori la diversitatea antisemită — mergînd de la jignirea demnității cetățenilor de origine evreiască, pînă la discriminări și pogromuri. Consemnînd aceste fapte infamante pentru regimul monarhic și burghez, istoria — acest martor implacabil și incorruptibil — consemnează totodată că poporul român nu numai că nu s-a lăsat amăgit, dar prin exponenții săi cei mai conștienți și mai hotărîți s-a pronunțat rîspicat împotriva oricărei forme de discriminare între cetățeni, indiferent dacă pretextul ei era rasial, religios sau național. Chiar și în cele mai grele momente, cetățenii de religie mozaică au simțit că de partea lor se află simpatia, solidaritatea și sprijinul imensii majorități a poporului român. Conștiința acestui fapt a constituit pentru noi un sprijin prețios, o sursă nesecată de speranță.

Republica reprezintă intruparea viselor celor mai înalte, împlinirea speranțelor celor mai de seamă ale poporului român și — alături de el — ale naționalităților conlocuitoare din această țară. Republica înseamnă sfîrșitul oricăror discriminări între cetățeni, înseamnă drepturi și libertăți egale pentru toți fiii țării, indiferent de rasă, naționalitate sau credință religioasă, înseamnă pentru toți dreptul la muncă, la cultură, la fericire. În acest spirit am salutat Republica în acel fierbinte 30 decembrie 1947, în acest spirit ne-am dăruit ei cu trup și suflet, în acest spirit am muncit și muncim pentru continua ei înălțare.

Pe acest drum, deschis acum un sfert de veac, pășim pe deplin încredințați că e drumul larg care duce către o viață tot mai bună, către progres și cultură.

Ne-o spun împlinirile de pînă acum, ne-o spune însăși viața, ne-o spune acel sentiment al istoriei, care nu înșală niciodată.

O aspirație milenară:

Șalom — pace

În cărțile noastre sfînte pacea este considerată împreună cu dreptatea, drept idealul cel mai înalt. Nici un cuvînt de laudă nu pare prea exagerat pentru a exprima importanța acestui ideal. Semnificativă în această privință este sentința lui Simmon ben Gamaliel: „Prin trei lucruri se menține lumea: prin adevăr, dreptate și pace”.

În textele biblice, cuvîntul *șalom* are sensuri multiple: lingă înțelesul primordial el mai înseamnă și sănătate, prosperitate, bunăstare, prietenie, alianță, securitate. Astfel, în capitolul 33,18 din Geneza, care ne relatează că Iacob a ajuns cu bine în cetatea Șalem din ținutul Sichem, se folosește verbul derivat *șalem*. A fi *șalem* față de cineva, înseamnă a fi loial, pașnic.

Nu există binecuvîntare sau rugăciune din cadrul serviciului nostru liturgic care să nu includă în sine și rugăciunea pentru pace.

Șalom este salutul obișnuit între evrei, atît atunci cînd se întîlnesc, cît și cînd se despărț. *Șalom* este și unul din numele lui Dumnezeu (Sab. 10 b).

Idealul păcii conține în el întreaga gamă a relațiilor umane, între indivizi și popoare pentru realizarea idealului păcii universale.

Marele preot Aaron, fratele lui Moșe, este considerat că intruchiparea idealului de pace. În *Avot* (1,12) găsim o expunere detaliată a felului în care el se consacra realizării idealului său. În această privință, Aaron se deosebește de Moșe, care este personificarea idealului dreptății. Aaron consimte la cererea fiilor lui Israel de a se făuri vitelul de aur, în timp ce Moșe este absolut intransigent. „Fiat iustitia, pe-reat mundus”. Consimțînd la acest compromis, Aaron urmărește pacea cu orice preț.

Religia noastră consideră pacea universală un ideal care va fi realizat în timpul lui Mesia, după cum Maimonide termină celebrul său cod cu afirmația că atunci nu va mai fi „nici foamete, nici război, nici invidie, nici rivalități”. Acest lucru reiese puternic în evidență din Mișna (Sab. 6,4), care ne învață să nu se poarte arme în zi de Șabat iar în cazul că o persoană face acest lucru trebuie să aducă un sacrificiu pentru iertarea păcatelor. Combătînd obiecția că armele ar putea fi considerate drept podoabe, înțelepții noștri au invocat versetul: „Preface-vor săbiile în fiare de plug și lîncile lor în securi. Nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altuia și nu-și vor mai face războaie” (Ieșaiahu 2,4).

În evul mediu, erudiții evrei priveau problema păcii atît din punct de vedere internațional cît și din punct de vedere al înlăturării discordiei din sinul comunităților evreiești. Pe plan internațional ei nu aveau cuvînt, tratînd problema în mod academic și în context mesianic. Saadia, în lucrarea sa *Emunot ve Deot* se referă la interminabilele războaie dintre națiuni, inclusiv războaiele religioase, ceea ce nu înfirmă viziunea profetică despre întronarea păcii în lume. La fel și Maimonide este de părere că instaurarea păcii în lumea întreagă va fi realizată de Mesia. David Kimhi consideră că popoarele îl vor face pe Mesia arbitru în disputele lor: acesta va hotărî cu atîta dreptate și înțelepciune, încît războaiele vor deveni fără sens.

În mai toate ilustrațiile medievale din *Hagadot*, cei nelegițiți sint descriși ca niște războinici, iar cei înțelepți ca iubitori de pace. Joseph Albo, autorul cărții *Sefer ha-Ikarim* definește pacea drept armonia între extreme. Nu e nici o virtute ca o extremă să predomină pe cealaltă, ci trebuie să se stabilească o armonie între cel irascibil și cel răbdător, între avar și risipitor și așa mai departe. De asemenea, pe plan individual seninătatea spirituală înseamnă a realiza armonia dintre diferitele compartimente ale sufletului. Isaac Arama, autorul cărții *Akedat Itzhak* susține că a concepe pacea doar ca o simplă negare a conflictelor, înseamnă a dăuna bogăției acestui concept. Pacea este un lucru pozitiv: mijlocul esențial prin care oameni de temperamente și păreri diferite pot conlucra pentru binele comun. Comori de virtuți individuale s-ar pierde în izolare, dacă n-ar fi pacea care îi unește. De aceea pacea este unul din numele lui Dumnezeu, căci El este acela care dă unitate întregii creații.

În literatura medievală moralizatoare, se puneau un accent deosebit pe învățătura rabinică cu privire la importanța păcii în cămin și comunitate. Tratamente de morală conțin capitole întregi pe această temă.

În Cabala, preocuparea pentru pace are o semnificație cosmică, omul fiind implicat în cel mai înalt grad în efortul pentru pace. Căci faptele omului determină dacă este sau nu armonie nu numai aici, pe pămînt, ci și în sferile cerești *Sefirot*. Omul virtuții contribuie la pacea celestă dintre A-totputernicul și *Șekina* Sa (Zohar 3,113b). *Șalom* — pace — este numele dat Setirei Iesod (temelia).

Sinagogi și temple din România

Templul din Tg. Mureș

(recent renovat, prin grija Federației Comunităților Evreiești

Preocupări de limba idiș la L. Șăineanu

AL 75 000-LEA AUTOTURISM

Se împlinesc șapte decenii de la apariția notabilului studiu al lui L. Șăineanu, *Essai sur le judéo-allemand et spécialement sur le dialecte parlé en Valachie* („Încercare asupra evreo-germanei, cu deosebire asupra dialectului vorbit în Valahia”), în „Mémoires de la Société de Linguistique de Paris” („Memoriile Societății de Lingvistică din Paris”), XII (1902—1903). Un extras cuprinzând textul integral al lucrării, cu o dedicație autografă a autorului, din 1922, către Const. Graur, directorul ziarului „Adevărul”, se află la Biblioteca centrală de stat din București.

Studiul acesta reprezintă nu numai o substanțială analiză a idișului vorbit la noi, ci și o contribuție de seamă pe planul general al cercetării idișului de pretutindeni, realizată cu mijloacele de investigație cele mai riguroase din cile se cunoșteau la începutul secolului. Ea vine, într-adevăr, din partea unui savant consacrat prin operele sale în domeniul lingvisticii, filologiei și folclorului. Despre activitatea științifică a lui L. Șăineanu acad. Iorgu Iordan scrie într-un impresionant necrolog: „Nu-i greu de văzut importanța ei cu adevărat neobișnuită, atât pentru filologia română, cât și pentru cea romanică... Alitudinea lui originală și independentă față de problemele în discuție i-au atras, este drept, numeroase critici, dar i-au putut da satisfacția rară că multe din afirmațiile sale, combătute adesea cu înversunare, au fost încet-încet acceptate chiar de către adversarii” („Viața românească”, 1934, nr. 10—12, p. 57). Să mai adăugăm, în subsidiar, că acad. Iorgu Iordan a pomenit numele lui L. Șăineanu și în cea mai recentă lucrare a sa, *Ce este etimologia*, din revista „Limba română”, 1972, nr. 3, p. 182.

Aplecându-se, după stabilirea sa, în 1901, la Paris, asupra limbii idiș, L. Șăineanu nu făcea decât să reia firul unor preocupări mai vechi, care-și găsiseră o strălucită întruchipare în amplul său articol, *Studiu dialectologic asupra graiului evreo-german*, publicat în „Anuarul pentru israeliți” al lui M. Schwarzfeld, voi. XII, București, 1889, p. 53—126. L. Șăineanu a conceput acest articol animat de intenția de a introduce în circuitul științific al epocii datele unui idiom pe care-l cunoștea în profunzime și pe ai cărui exponenți, neobosiți în osirida lor de a și-l transmite din generație în generație, îi socotea în chip firesc fiii pământului unde văzuseră cel dintâi lumina zilei. În această ultimă ordine de idei, pline de semnificație pentru generoasa viziune sub al cărei semn eminent învățat a purces la trudnică înțepindere sint cuvintele pe care le-a așternut pe hirtie în încheierea primei sale scrieri, *Mosai Mendelssohn, viața și activitatea sa. Studiu biografic*, București, 1880: „Evreii au contractat o datorie de recunoștință către această țară, în soluția căreia zace de secole cenușa părinților lor. Nu trebuie uitat niciodată că patria noastră a fost în cursul unui îndelung răstimp azilul tuturor prizoniilor din cauza religiei. Pe cind centrul Europei era inundat de singele nenorocirilor noștri frați, pe cind Peninsula Pirineică fumea necontenit de autodafurile inocentelor victime, evreii se bucurau, în această țară, de o absolută libertate de conștiință. Da, trebuie afirmat sus și tare că toleranța și ospitalitatea au fost de-a pururea virtuțile străbune ale poporului român”.

Redactarea, la mai bine de un deceniu după publicarea articolului în românește, a versiunii franceze a avut darul să facă accesibil conținutul său unor cercuri largi, stîrnind vii ecouri și impulsionând însuși studiul idișului. Deși liniile directoare și nu rareori chiar pasaje întregi sînt aceleași, textul francez este totuși departe de a fi, în ansamblu, o transpunere fidelă a originalului românesc. La aceasta se adăuga alături de experiența acumulată de-a lungul anilor de autor, care-l determina să introducă mereu corective și precizări în pas cu mersul înainte al științei timpului, cit și temperamentalul său de veșnic căutător de drumuri neîbătătorite, care nu putea să nu-și pună pecetea pe tot ce ieșea de sub fecunda-i pană. Într-o scrisoare din 13 octombrie 1901 către fratele său, rămas în țară, L. Șăineanu arată că „a hotărît să reconstituie în franceză cîteva din scrierile sale românești care merită această favoare”, notînd că nu e vorba de „simple traduceri, ci mai curînd de readaptări în toată regula, cu tot felul de adăugiri și restrîngerii. Lucrul este valabil și pentru studiul meu asupra Dialectului evreo-german” (*Lettres de L. Șăineanu, le grand philologue* [1859—1934], Publiees, préfacées et annotées par son frere Constantin, Bucarest, 1936, p. 14). Așa se face că textul francez e mai sobru și în genere mai tehnic, pe cită vreme cel românesc e mai bogat în detalii și punctat de numeroase digresiuni. În contextul remanierilor la care autorul pro-

iecta să supună versiunea franceză se înscrie și un glossar etimologic de termeni idiș, pe care însă nu l-a dus la îndeplinire, cu toate că, în vederea alcătuirii lui, reținuse din abundentele liste de exemple ale versiunii românești o serie de cuvinte care n-au mai intrat apoi în textul francez. Tot așa, n-a mai apucat să ducă la capăt capitolele dedicate foncticii și gramaticii idiș și nici să întocmească o culegere de texte reprezentative pentru această limbă, după cum plănuse și după cum rezultă, indirect, din formula *à suivre* („va urma”) de la sfîrșitul ultimei părți încredințate tiparului. Dar și în dimensiunile în care s-a păstrat, lucrarea s-a impus prin înalta ei tinută teoretică, prin logica penetrantă a argumentării, prin îndrăzneala ipotezelor formulate și amploarea surselor documentare puse în slujba susținerii lor.

Evocînd, într-o scurtă, dar cuprinzătoare „Introducere generală”, originile limbii idiș, autorul face o paralelă între idiomul evreilor spanioli, ladino, transplantat pretutindeni pe meleagurile în care au pōsosit aceștia în pelerinările lor după exodul din Spania, și dialectul evreo-german ca însoțitor statornic al evreilor din acele locuri în migrațiile lor mai cu seamă spre estul și sud-estul Europei, dar și spre Lunca Nouă și Australia. Astfel, în mai puțin de două veacuri, începînd de la mijlocul secolului al XV-lea, idișul devine un instrument evasiuniversal de comunicare în sinul comunității iudaice. E de la sine înțeles că, asimilînd pe parcurs diverse infuzii alogene, evreo-germana se depărta treptat de dialectele germane din care-și tragea obîrșia, fără însă a pierde prin aceasta caracterul său unitar, care o făcea, în pofida unor diferențieri locale, oriunde inteligibilă. O neî tăgăduită importanță pentru cristalizarea unei specific al limbii idiș a avut și faptul că, prin intermediul acesteia, și-a găsit expresie o vastă literatură religioasă, etică și beletristică, precum și o literatură populară — proverbe, basme, cîntece, u-nole de o deosebită originalitate.

După părerea lui L. Șăineanu, evreii vorbeau, în evul mediu, dialectele diverselor provincii germane în care se așezaseră. Pînă la jumătatea secolului al XV-lea n-a existat un dialect evreo-german distinct de dialectele germane care fînțau în acea vreme. Siliți să ia cei dintîi calea pribegiei, evreii din Germania de nord s-au îndreptat unii spre Olanda, alții spre Polonia și Lituania, ducînd cu sine graiurile pe care le vorbeau în locurile de unde pōrniseră și care aparțineau îndeobște grupului suab. În noul mediu, aceste graiuri au preluat, prin contact direct, un mare număr de cuvinte poloneze și, respectiv, olandeze, acestea din urmă însă într-o proporție mult mai redusă. La încheierea unei fizioonomii aparte evreo-germane a mai concurat și influența pur literară a limbii ebraice, folosite în practica de zi cu zi a cultului. Limba sacerdotilor a furnizat dialectului un însemnat contingent de termeni pentru exprimarea noțiunilor abstracte.

Evreii au trebuit să părăsească Bavaria, adică sudul Germaniei, în 1450, iar provinciile austriece Stiria, Carintia și Carniola în 1496. Grupul dialectal bavaro-austriac, cu variantele sale din Moravia, Carintia etc., a constituit nucleul idișului din imperiul austro-ungar, Rusia și Galizia, peste care s-a mai suprapus o oarecare înrîurire rutenă (ucraineană) și, în mai mică măsură, rusă.

În 1367, Ludovic I al Ungariei a expulzat pe evreii din regatul său, ceea ce a avut drept consecință, printre altele, imigrarea lor în Țara Românească. Graiul pe

L. Șăineanu

care-l vorbeau evreii care coboriseră pe versantul sudic al Carpaților descindea, pe cit se pare, dintr-un tînut vecin cu Boemia și Carintia, vîdînd particularități caracteristice grupului dialectal bavarez. Ulterior în idișul din România au pătruns cîteva elemente din graiurile evreo-germane ale unor grupuri venite din Polonia și Rusia, precum și un șir întreg de împrumuturi românești.

În ciuda necontenitelor deplasări de populație, idișul a conservat o gramatică esențialmente germanică, elementele de altă proveniență, care jalonează îitinerarul parcurs de purtătorii idiomului, afectînd doar sfera lexicului. Dar chiar și în acest domeniu idișul a prelucrat, în genere, creator influențele receptate, remodelînd-le în propriile sale tipare.

Întrucît variantele dialectale ale idișului n-au fost nicîi măcar schițate de cercetătorii anteriori, sarcina i-a revenit, și de astă dată, lui L. Șăineanu. Acesta conturează, cu toată prudența necesară unei acțiuni de pionierat, un tablou al repartiției dialectale a idiomului pe baza deosebirilor sesizate de el la cîțiva vorbitori proveniți din puncte diferite ale ariei de răspîndire a idișului, pe care a avut prilejul să-i întîlnească la București. Atrîgînd atenția că, din lipsă de date, nu poate proceda la o clasificare tranșantă, ei distinge patru subdialecte: 1) evreo-germana vorbită în Ungaria, România, Galizia și parțial în Rusia; 2) evreo-poloneza vorbită în Polonia și în regiunea limitrofă a Rusiei; 3) evreo-lituania vorbită în Lituania și sporadic în Rusia; 4) evreo-germana propriu-zisă, vorbită în Germania, unde suferă înrîurirea graiurilor locale. Diferențele dintre subdialectele atestate la începutul secolului se vădesc mai cu seamă în rostirea vocalelor. Astfel, dacă în subdialectul întîi se pronunță *iur, nuz, tug* („an. nas. zi”), *broid, grois* („piine. mare”), în subdialectul al 2-lea se pronunță *ior, noz, tog*, respectiv *broid, grois*, dar și *braud, graus*, iar în subdialectul al 3-lea *breid, greis*, ș.a.m.d. Cit despre subdialectul al 4-lea, care participă la variațiile graiurilor germane locale, aici ne întîmpină particularități comune deopotrivă celorlalte subdialecte.

Acestea sînt, în linii mari, ideile „Introducerii generale”, căreia îi urmează o „Privire bibliografică”, o schiță de „Literatură evreo-germană” și capitolul final, „Elemente lexicale”.

La capătul acestei prime expunerii, se cuvine din nou subliniată cotitura marcată de studiul lui L. Șăineanu în lingvistică idiș, pe care a ridicat-o dintr-o dată la nivelul general al lingvisticii timpului. Consacrarea științifică a idișului ca obiect de studiu al lingvisticii de înaltă clasă, datorată lui L. Șăineanu, are, totodată, semnificația unei recunoașteri a prestigiului cultural cîștigat de acest idiom în vehicularea unui tezaur de valori spirituale.

S. V. LEHRER

De pe banda de montaj a Uzinei de autoturisme Pitești a ieșit un turism Dacia 1300 purtînd nr. 75 000. Datorită perfecționării procesului de producție, tînrul dar experimentatul colectiv al uzinei reușește să asambleze zilnic 120 limuzine, revenind cîte una la fiecare 5 minute.

Mașinile fabricate la Pitești s-au impus, prin eleganță și putere de tracțiune la o serie de tirguri și saloane internaționale, cum au fost cele de la Paris, Pukin, Moscova, Leipzig etc. Față de anul trecut, numărul solicitărilor la export a crescut de 10 ori.

NOUL PORT COMERCIAL DIN TULCEA

La Tulcea a fost dat în folosință noul port comercial al orașului. Dotat cu instalații moderne — o platformă pavată de 28 000 mp, macarale, benzi transportoare, autostivuitoare, tractoare, remorci, linii ferate care permit efectuarea directă a operațiilor navă-vagon, instalații de iluminat etc., noul port comercial va permite sporirea traficului portuar anual cu mărfuri, în condițiile utilizării aceleiași număr de salariați.

CĂRȚI ROMÂNEȘTI VECHE

În cadrul Anului internațional al cărții, la Muzeul de istorie al municipiului București a fost deschisă expoziția „Cărți românești vechi”.

Organizată de Biblioteca Academiei, expoziția înfățișează publicului, prin intermediul a numeroase cărți de o inestimabilă valoare, momente de seamă din evoluția tiparului românesc. Sint expuse tipărituri apărute între anii 1508—1830, între care „Liturgierul”, imprimat la Tirgoviste de călugărul Macarie, „Palia de la Orăștie”, realizată de urmașii lui Coresi, „Noul Testament” de la Alba Iulia, „Cazania” lui Varlaam. Sint expuse, de asemenea, primele tipărituri bucureștene, cărți apărute la Iași în tiparnița adusă de mitropolitul Dosoftei. Se mai află aici lucrări de seamă ale școlii ardelenne, gravuri reprezentînd centre tipografice, figuri de cărturari, fotografii după foi de titluri sau legături originale de cărți.

COMPLEXUL BALNEAR DE LA EFORIE

La Eforie-Nord s-au terminat lucrările de construcție a Centrului de recuperare medicală. Acest obiectiv este amplasat în imediata apropiere a trei noi hoteluri — „Meduza”, „Delfir” și „Steaua mării”. cu o capacitate totală de 1 500 de locuri, a cătîind împreună cel mai mare și cel mai modern complex balnear din țară. Centrul cuprinde un serviciu de consultații, alcătuit din 18 cabinete, diverse laboratoare și o secție de urgență, ceea ce va permite efectuarea celor mai diverse investigații în vederea elaborării diagnosticelor și a tratamentelor.

Centrul de recuperare medicală de la Eforie Nord, destinat, îndeosebi, afecțiunilor reumatismale, va funcționa tot timpul anului, oferînd simultan tratamente unui număr de peste 2 000 de pacienți.

Carte despre Talmud în limba franceză

În editura Albin Michel din Paris a apărut în traducere franceză cartea lui David Malchi „Talmudul și personalitățile sale”. Lucrarea este o reușită antologie de texte talmudice, însoțită de prezentarea celor mai de seamă erudiți ai acestei opere esențiale a iudaismului.

În prefața semnată de Șef rabinul Franței, Jacob Kaplan, se arată că Talmudul face parte dintre monumentele religioase și morale de seamă ale umanității, ca atare este înțeles interesul față de această operă.

Bormann în Argentina?

Criminalul de război nazist Martin Bormann, fost locțiitor al lui Adolf Hitler și unul din principalii conducători ai Germaniei naziste, trăiește și se află ascuns undeva în America de Sud — relatează recent ziarul londonez „Daily Express”.

Anunțând că în următoarele sale articole va dezvălui detalii în legătură cu deplasările lui Bormann și domiciliul său, cotidianul londonez scrie că Bormann, condamnat la moarte de Tribunalul de la Nürnberg „este proprietarul unor întreprinderi prospere din America latină”.

„Daily Express” arată că scriitorul american L. Farago și corespondentul ziarului, Stuart Steven dețin dovezi incontestabile că Bormann nu a murit în adăpostul anti-aerian al lui Hitler, ci a reușit să ajungă în străinătate la un loc sigur. Timp de 9 luni Farago și Steven au investigat șase state sud-americane pînă au dat de urmele lui Martin Bormann. Cei doi afirmă că Bormann a reușit să se salveze datorită ajutorului acordat de Vatican și de unii politicieni și oameni de afaceri deosebit de influenți din America de Sud.

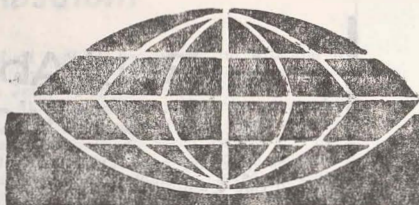
Bormann, actualmente în vîrstă de 72 de ani, „a mituit diferite persoane spre a preveni arestarea sa” — scrie în continuare Daily Express, precizînd că Bormann a oferit acestora mari cantități de aur și prețioase lucrări de artă, scoase prin contrabandă din Germania și duse în Argentina cu ajutorul unui submarin, încă înainte de terminarea războiului.

Istoria unei comunități

După unele surse, în orașul Erfurt (RDG) se aflau cîteva familii evreiești încă în anul 800. Dar existența evreilor aici este confirmată de documente abia în jurul anului 1200. Aflați la început sub protecția regelui Turingiei, ei au trecut pe la mijlocul secolului al XII-lea în jurisdicția arhiepiscopului de Mainz.

În anul 1221 în oraș au izbucnit tulburări în cursul cărora sinagoga a fost arsă și un număr de evrei uciși. Printre martiri s-a aflat și paytan-ul și cantorul Samuel ben Kalonymus. În pofida tuturor încercărilor comunitatea a continuat să existe. În locul sinagogii mistuite de flăcări a fost construită una nouă. În decursul timpului comunitatea a fost păstorită de rabini vestiți. Astfel, spre sfîrșitul secolului al XIII-lea au trăit aici Așher ben Ichiel și Kalonymus ben Eliezer ha-Nakdan. Acesta din urmă a compus aici lucrarea *Masorah Ketannah*, păstrată în manuscris la Erfurt. În timpul evului mediu, evreii din Erfurt au practicat ritualul de rugăciuni din Saxonia. Cartea rituală a comunității se află la Colegiul evreiesc din Londra.

La începutul secolului al XIV-lea, statutul obștei s-a modificat, ea trecînd sub

meridiane

Noile sinagogi vechi din Ierusalim

De curînd au fost restaurate și redat menirii lor sacre patru sinagogi sefarde din Ierusalim care timp de secole au constituit centre ale vieții religioase în orașul sfînt.

De-a lungul vremurilor, în aceste sinagogi s-au rugat și au visat la mîntuire evreii din Ierusalim. Aici, într-o nișă a sinagogii „Iohanan Ben Zakai” era păstrat șofarul din care — potrivit tradiției — profetul Eliahu va suna pentru a vesti venirea lui Mesia. Alături se păstra vasul cu ulei de măsline cu care urma să fie uns Mesia.

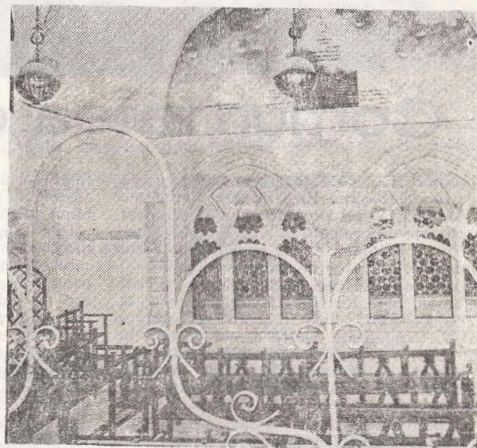
Sinagogile au fost construite de-a lungul a mai multor generații de către descendenții evreilor expulzați din Spania în anul 1492. Prima a fost sinagoga „Iohanan Ben Zakai”. Legenda pretinde că această sinagogă a fost construită chiar pe locul pe care se afla cîndva vestita ieșiva a marelui erudit.

O altă legendă menționează existența unui tunel care lega ieșiva de interiorul templului.

De-a lungul timpului în sinagoga Ben Zakai au fost investiți 50 de șefi-rabini sefarzi. Șef-rabinul sefard, cunoscut sub numele de Rison le Zion (primul în Sion) este cea mai înaltă autoritate spirituală a evreilor sefarzi.

În timp ce sinagoga Ben Zakai era mai cu seamă lăcaș de oficiere a ceremoniilor oficiale, sinagoga profetului Eliahu, aflată în imediată apropiere, era centrul vieții comunitare. În mica încăpere de la subsol, cunoscută sub numele de peștera lui Eli-

Interiorul
uneia dintre
sinagogile restaurate

ahu se afla scaunul cu spetează înaltă al profetului, pe care erau plasați băieții la circumcizie. În corul principal al sinagogii se afla baldachinul sub care ședea mirele, înconjurat de familia sa, înainte de a pleca în procesiune veselă spre casa miresei.

Sinagoga își datorează numele unei legende. Cîcă odată, în ajun de Iom Kipur, doar nouă bărbați veniseră la sinagogă pentru rugăciune. Deodată și-a făcut apariția un bătrîn necunoscut, cu barbă albă — al zecelea la minian. Bătrînul s-a rugat cu evlavie întreaga zi iar la terminarea postului a dispărut tot atît de misterios precum venise. Poporul a considerat că bătrînul nu a fost altul decît profetul Eliahu...

Cu timpul, obștea crescînd ca număr, o parte a sinagogii, destinată inițial femeilor (Ezrat Nașim), a fost transformată într-o sinagogă separată, denumită sinagoga din mijloc.

Cea de a patra sinagogă din acest complex sinagogal este sinagoga Istambuli. Ea își datorează numele și existența evreilor expulzați din Spania și Portugalia care s-au stabilit în cuprinsul imperiului otoman. După ce în anul 1516 sultanul Selim a cucerit Ierusalimul, un număr dintre ei a obținut dreptul de a-și construi o sinagogă.

Deși deosebite din punct de vedere arhitectonic, cele patru sinagogi constituiau un complex apărut de un zid exterior comun. Nivelul clădirilor era inferior cu cîțiva metri nivelului străzii, pentru a nu depăși înălțimea moscheelor din jur. În contrast cu aspectul umil al exteriorului, interiorul sinagogilor era somptuos mobilat, sulițele Torei fiind de asemenea împodobite cu aur și argint.

Restaurarea sinagogilor a fost făcută cu o grijă deosebită, făcîndu-se în acest scop apel la specialiști în restaurări arheologice. În cursul lucrărilor a ieșit la iveală că sinagogile au fost de mai multe ori distruse de calamități — cutremure, incendii,

războaie, pogromuri — dar refăcute de fidele care dată de credincioși. În structura restaurată s-au incorporat elementele arhitectonice din diferite perioade.

Ornamentații și suluri ale Torei au fost aduse din vechi sinagogi sefarde din Turcia și Gibraltar. Chivoturile sinagogilor profetului Eliahu și Istambuli au fost aduse din Italia.

La realizarea acestui proiect și-au adus contribuția mai mulți artiști de seamă. Ușile simple de lemn din trecut au fost înlocuite cu uși bătute în alamă. În sinagoga Ben Zakai se poate admira o pictură murală, în albastru și aur, executată de pictorul Jean David. Acesta a înlocuit vechia pictură murală, reprezentînd zidul de apus, mormintele patriarhilor și al lui Rahel.

Complexul restaurat va servi drept lăcaș pentru principalele comunități evreiești. Astfel, la sinagoga Ben Zakai serviciile religioase vor fi oficiate după ritul sefard, sinagoga lui Eliahu va servi evreilor askenazi iar sinagoga Istambuli va fi folosită mai ales de comunitățile provenite din Africa de nord și din orient. Aceasta din urmă va servi și ca sală de studii pentru cursanții ieșivelor alăturate.

În sinagoga din mijloc ca și în mica sală de la subsol, folosită pe vremuri de cabaliști drept loc de rugăciune, se va amenaja un muzeu. Aici vor fi adunate obiecte de cult din toate sinagogile distruse de naștiști sau închise după dizolvarea obșteilor.

Inaugurarea acestor lăcașe sfinte a început printr-un serviciu religios cu psalmi și cîntece liturgice, executate de corul Zedikov. Președintele comunității safarde a citat din psalmul 31: „Un psalm și cîntare la sfințirea casei lui David...”.

Către cititori

Reînoiți-vă din timp abonamentul pe anul 1973, spre a vă asigura primirea în continuare a revistei la domiciliu.
Costul abonamentului este de:

24 lei pe 1 an.
12 lei pe 6 luni;

Plata se face la casieria F.C.E.M. din str. Sf. Vineri nr. 9 sau prin mandat postal, pe adresa F.C.E.M. cont B.N.R. 49.8.01.000 Sector 4, București.

35 de ani IKUF

Telegrama adresată de d. Șef rabin

Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen a fost invitat la congresul Asociației culturale evreiești — IKUF, ce s-a ținut între 15—16 decembrie 1972 la New York, spre a aniversa împlinirea a 35 de ani de la înființarea acestei asociații.

Dl. Șef rabin a adresat următoarea telegramă :

„În numele Federației Comunităților Evreiești din România mulțumesc pentru invitație și vă adresez un călduros salut. Binecuvântată fie activitatea Dv. spre binele culturii evreiești și a progresului“.

File de istorie

Comunitatea din Huși

Istoricul C. C. Giurescu consideră certă existența orașului Huși în prima jumătate a sec. al XV-lea. Prezența evreilor în acest oraș este consemnată în secolul al XVI-lea.

În prezent mai există în cimitirul vechi hușan trei pietre mormintale din sec. al XVII-lea. Cea mai veche este a femeii Chinke, fiica lui Hillel Meier, decedată la 7 Nisan 5507, adică în primăvara anului 1747. Următoarea piatră atestă decesul la 26 Adar 1 5538 (februarie 1778) a lui Shlomo, fiul lui Dov Ber. În sfârșit o altă piatră conservată este datată vineri 17 Elul 5546 (10 septembrie 1786) și indică mormintul femeii Rivka, fiica învățătorului în ale legii lui Avraam.

Un document important pentru trecutul vieții obștești a evreilor hușeni, catastrofa frăției de înmormintare „Havra kedosa“ datat 5536 (1775—1776), a fost copiat de rabinul local Efraim Iosef Segal în anul 1887. Din păcate, atât originalul cât și copia s-au pierdut.

Cu privire la Sinagoga Mare aprobarea episcopiei de Huși pentru reînălțarea ei, datată 22 martie 1794, arată că „Solomon staroste, dinpreună cu ceilalți jidovi de aici din ținutul Hușii ne-au arătat că avind dintr-un început școală jidovoască în ținutul pe moșia episcopiei, caria școală și acum încă este și vînd ei s-o prefacă, fiind veche. Pentru aceia dar fiindcă școala aceasta este mai veche pe acel loc decît unele din casele ținuturilor ce sînt aproape, li s-au dat de către noi vînde jidovilor să o facă tot pe acel loc unde au fost, pe moșia episcopiei... Semnează Veniamin, episcopul Hușilor. La 30 noiembrie 1826 episcopia de Huși avea să reînnoască scutirea de bozmin... ce fusese acordată pentru Sinagoga Mare și pentru bala comunității“.

Despre viața evreilor hușeni avem mai multe știri. Un anume Leiba Iosip cumpără, în 1798, un suhat de la un bulgar și sapă acolo o fîntînă. Condiția liuzilor din 1803 înregistrează 42 capi de familie mozaici. În 1831—1832 sînt înregistrați 261 birnici evrei, în 1839, 138. În anul Unirii, populația evreiască din Huși se urca la 2 395 suflete; maximum e atins în 1899, 4 057 suflete, pentru a descrește în 1941 la 1 972 suflete.

În păstrarea autorului acestor rînduri se află o filă inedită din statutul unei asociații pentru îngrijirea bolnavilor „Bikur Holim“. Deși pagina este deteriorată, se poate totuși citi data întemeierii sau a reînnoirii și anume 7 Heșvan 5573, 6 octombrie 1812, precum și întăritura hahambasei din Iași, Avraham Iehosua Heșil.

Din statut s-au conservat numai articolele privind praznicele, care se organizau la anumite sărbători, și la care fiecare membru al asociației contribuia cu cîte o para.

O consultație rabinică din anul 1817 relatează moartea naprăsnică a unui păcurar evreu din Huși, care a ars de viu pe

lingă carul său cu păcură. Consultația se găsește în culegerca „Punei Moșe“ de rabinul foșeanu Moșe Pinchas, la fila 202.

Din iulie 1821 posedăm un document inedit prin care mai mulți butnari din satul Drăghicești se obligă a face 100 buți pentru negustorul Moșcu din Huși. Aceiași se judeca în 1827 cu Sava cizmarul pentru o casă din acel ținut. La 1823 Leiba din Huși cumpără 12 căpîte de fin de la niște țărani din împrejurimi (act inedit). Cercetătorul Gh. Platon arată că în 1825 evreii hușeni s-au învoit să plătească vistieriei cîte 750 lei pe an în patru rate. Aceiași istoric a stabilit că în anul 1851 existau la Huși 155 negustori și 111 meșteri evrei plus 25 calfe și 33 de alte ocupații, printre care 19 dascăli, 2 hahami, 1 rabin, 3 ceași etc.

Continuind cu activitatea evreilor hușeni să pomenim pe un anume Rachmil, „cărturar“ care cumpără în 1837 o casă cu 4 000 lei, iar pentru altă sumă 2 du-ghe-ne. În anul 1838 sint catagrafiată la Huși 24 negustori evrei, cu 2 calfe, iar numărul meseriașilor este de 17 cu 31 calfe. Interesantă ni se pare șițirea despre cițiva evrei hușeni care în anul 1843 au luat cu împrumut bani de la Mănăstirea Bărbol din Iași și au dat amant niște acareturi de ale lor din Huși.

Pentru viața obștească este interesantă următoarea știre : Frații Rachbach au luat în arendă „taxia“ (pe carne cușer) a comunității Huși pe termen de 6 ani, urmînd să plătească anual fîscului cîte 17 316 lei, impozitul evreilor din oraș. După un an, taxierii se opun să se mărească taxa și ca dinșii să plătească pe hahami și pe rabin. Ei argumentează că, în caz de scumpire, norodul nu va cumpăra carne și va mîncă numai pește, care este mai ieftin, 20 de paraie ocuau. În 1849 ei cereau reducerea sumei, deoarece mulți enoriași au murit de holeră în 1848.

În anul 1867 a fost desființată gabela veche. Sub controlul primăriei s-a ales o nouă conducere a comunității, care nu avea să se ocupe de problemele fîscului.

În anul 1869, Iacob Psantr considera că în Huși s-ar afla 700 gospodari evrei. Din aceeași sursă aflăm de rabinul Gedalia, fiul lui Israel, originar din Leova, în vîrstă de 76 de ani și care păstorea acolo de 40 de ani.

Interesantă este o scrisoare din 1875 adresată de arhimandritul Inochentie către episcopul Melhisedec al Romanului. În această scrisoare, arhimandritul îl informează pe episcop că din exemplarele din „Cronica Hușilor“, trimise spre vînzare el a vîndut un exemplar și lui Șulim Zaraful („Biserica ortodoxă română“) nr. pe mai—iunie 1959, p. 584).

Comunitatea din Huși era un centru haidic, credincios tradiției. Așa se explică în parte eșecul încercărilor de a se înființa o școală primară modernă în anii 1876 și 1897, ele fiind înlocuite prin tradiționala Talmud Tora. În anul 1879 a fost înființată o societate de ajutoare a bolnavilor. Statutele ei, tipărite în idiș, s-au păstrat.

O corespondență publicată în ziarul „Fraternitatea“ în anul 1884 enumeră instituțiile obștei hușene : 1 rabin, 7 hahami, 7 sinagogi, 1 spital, o Talmud Tora, o societate de binefacere și o baie deservind 400 familii.

„Dicționarul geografic al județului Fălciu“ indică pentru anul 1892 : 2 sinagogi și 1 spital la o populație de 2 986 mozaici. „Enciclopedia României“ cnumără în anul 1938 următoarele așezăminte evreiești : 5 sinagogi, o școală primară, o grădiniță de copii, o bibliotecă, 2 societăți culturale și o bancă de credit mărunt.

I. KARA

Figuri sefarde
Rabi Abraham ben
David-Rabad

Rabi Abraham ben David, denumit și Rabad este o autoritate talmudică din secolul al XII-lea. S-a născut la Narbonne (Franța) și a murit la Pasquiers, un orașel din apropiere de Nîmes, devenit celebru în viața evreiască datorită keșivei pe care a înființat-o acolo. El a trăit într-o perioadă de înflorire a vieții spirituale din sudul Franței și s-a distins el însuși prin numeroase opere literare. Dar ceea ce l-a consacrat ca autoritate rabinică a fost lucrarea sa critică la cartea lui Maimonide *Mișnei Tora*.

Abraham ben David a studiat cu Moses ben Joseph și Meșulam ben Jacob din Lunel, doi cunoscuți erudiți ai acelor timpuri. De asemenea socru lui, Abraham ben Isaac, șeful tribunalului rabinic din Narbonne, a exercitat asupra lui o puternică influență. Profesorul său Meșulam a încurajat transmiterea metodică a învățăturii filozofice, științifice și halahice a evreilor din Spania către evreii din Franța, exercitînd totodată o puternică influență asupra lui Abraham. Dar și atmosfera de intensă activitate spirituală a cercului în care trăia a lărgit sfera cunoștințelor lui, devenind cu timpul un subtil talmudist, maestrul necontestat în acest domeniu, ca și în domeniul filozofiei și filologiei.

Abraham ben David a înființat și condus o ieșiva frecventată de învățăci din toate părțile Europei. Om avut, înesurat cu o inimă generoasă, îi întrețineau pe elevii din propriile lui resurse. Unii dintre discipolii săi au devenit rabini și erudiți vestiți în comunitățile evreiești din Provence, extinzînd astfel influența sa și contribuînd la dezvoltarea culturală de la sfîrșitul secolului XII-lea și începutul secolului al XIII-lea. Învățați evrei din Franța, Germania, Spania, Africa de nord, Italia și țările slave îl cunoșteau, îl studiau și îl respectau. Astfel, Nahmanide descrie eru-

diția și fervearea sa religioasă iar Solomon ben Abraham Adret spune că el a dezvăluit adîncimi insondabile ale legii „ca și cum ar izvorî din gura lui Moșe, explicînd ceea ce e mai greu de înțeles“. Comentatoriul lui Maimonide au fost totodată discipoli și admiratori ai lui Abraham. Dintre discipolii săi, deveniți mai tîrziu erudiți și scriitori apreciați în sudul Franței, se numără Abraham ben Nathan ha-Iarchi, Isaac ha-Cohen, Meir ben Isaac, Ionatan ben David ha-Cohen din Lunel, Așer ben Saul din Lunel și propriul său fiu, Isaac cel orb.

Activitatea literară a lui Rabad este originală și multilaterală. Lucrările sale reprezintă coduri remarcabile ale legii rabinice, comentarii de literatură talmudică, response, discursuri omiletice, adnotații critice și interpretări ale unor lucrări rabinice. Lucrările sale se caracterizează prin precizie, persistență în urmărirea unei afirmații pînă la sursa ei originală, analiză logică a problemelor. El a folosit cu pricepere metodele critice ale studiului Talmudului, sondînd straturile profunde ale logicii talmudice definind concepții fundamentale, scoțînd în evidență deosebirile și asemănările dintre diferite pasaje în lumina unei analize a noțiunilor. Drept rezultat, noțiuni abstracte și complexe, discutate fragmentar în numeroase părți ale Talmudului, fără legătură între ele, au fost definite pentru prima oară cu mare precizie. Multe dintre teoriile și deducțiile sale au fost aprobate și încorporate în lucrări halahice devenite clasice pînă la Șulhan Aruș și comentariile acestuia. Cel mai important cod al său este *Baale ha-Nefes* (prima edi-

(Continuare în pag. VII-a)

Ieronim Șerbu

În ziua de 10 decembrie, în București, a fost condus la locul de veci, la cimitirul din Șoseaua Giurgiului scriitorul Ieronim Șerbu.

De multă vreme imobilizat în casă (dar la masa de lucru !), a încetat din viață la 8 decembrie (abia împlinise 61 de ani), după o lungă și grea suferință. Ultima sa manifestare publică s-a întîmplat să fie la o adunare cu prilejul împlinirii a 70 de ani a scriitorului I. Peltz, cînd Ieronim Șerbu a prezentat o analiză a operei sărbătoritului.

Născut la 1 decembrie 1911, la Botoșani, s-a stabilit de timpuriu în București, intrînd în gazetărie și publicistică. S-a remarcat înediet ca un fin reporter, eseist, cronicar literar. Prezent la cele mai de seamă publicații din acea vreme („Azi“, „Viața Românească“, „Reporter“ etc.), era prețuit pentru talentul său dar și pentru bogata informație și cultură. Era, totodată, unul din cei mai apreciați tineri frecventatori ai cunoscutului cenacul „Șburătorul“ condus de atît de exigentul critic Eugen Lovinescu, care îi va consacra în „Memorii“ pagini de adîncă admirație, pentru scrupulozitatea, rafinatele sale nuanțe, publicate mai întîi în revista „Discobolul“ (1932) și apoi (1939) adunate în volumul „Dincolo de tristețe“.

A colaborat în acest timp și la unele publicații evreiești („Sinai“, „Lumea evree“, „Eco-lu“) iar în timpul războiului, cu articole din domeniul cultural și cu eseuri, la „Gazeta evreiască“.

După cel de al doilea război mondial a desfășurat o și mai susținută activitate, ca gazetar și publicist (la „Veac nou“, „Frontul plugarilor“, „Dreptatea nouă“, „Gazeta literară“), ca romancier, ca novelist. A publicat volumele : „Oamenii visează pînă“ (1945), „Vîtelul de aur“ (1949), „Cuptorul nr. 3“ (1950), „Linia de foc“ (1950), „Mama“ (1951), „Erupția“ (1951), „Poveste de dragoste“ (1951), „Rădăcinile bucuriei“ (1954), „Nuntă în stepă“ (1955), „Izgonirea din rai“ (1956), „Hoțul“ (1957), „Podul amintirilor“ (1963), „Urmărirea“ (1966).

În ultimii ani a început a publica în revista „Viața românească“ o serie de ample portrete ale unor scriitori români dintre cele două războaie mondiale (E. Lovinescu, G. Călinescu, I. Peltz, Camil Petrescu) pe care le-a adunat împreună cu altele, într-un volum care urmează să apară în editura „Cartea românească“.

La adunarea de doliu din capela cimitirului, la care au asistat figuri distinte în literatură și critică, au luat cuvîntul scriitorii Lăscăr Sebastian și Nicolae Jianu, criticul Ov. S. Crohmăniceanu, subliniind meritele celui care a fost „un talent autentic și plurivalent, cu o bogă-

activitate dominată de un puternic spirit umanist și democratic“.

A murit colegul și prietenul Ieronim Șerbu — au subliniat vorbitorii — nu însă și scriitorul, care va rămîne o personalitate marcantă a literaturii române actuale“.

M. M.

DECESE

În perioada 11—25 decembrie 1972, în cimitirul Comunității evreilor din București au fost înhumate următoarele persoane :

Șerbu Ieronim (61 ani), Academiei 35 ; Schwartz Hana Leia (88), Dris-
tor 97 ; Haimovici Samuel (78),
Smirdan 23 ; Gherber Avram (76),
Burdujeni 16 ; Făinaru Iosub (90),
Dr. Lister 69 ; Bărlădean Ana (65),
Aleea Circului 16 ; Cohn Leia (84),
Valerian 6 ; Schwind Pepi (75), in-
trarea Galați 3 ; Grünberg Isidor
(77), Danielopol 3 ; Kaufmann Leia
(77), Alămarului 62 ; Livianu Tîpra
(85), Sf. Apostoli 70 ; Șor Renia (90),
Apodol 36 ; Dauer Isidor (62), in-
trarea Dealului ; Decalo Naftali (84),
M. Poper 41 ; Iacobsohn Mariasa (82),
Gl. Ipătescu 3 ; Reșcovski Eliza (86),
Cobălcescu 46 ; Bürger Ghita (93), in-
cincetei 2 Alhasid Victoria (74), Bu-
zești 56 ; Schwartz Iosef (89), Bra-
dului 16 ; Fischer Solomon (89), Bra-
dului 16 ; Friedman Ana (80), intra-
rea Olteni 4 ; Baruch Victoria (63),
Cavafii Vechi 1.

Din archive

Volumul 9 (1972) al anuarului Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol“ publică un studiu al lui I. Kara. Sub titlul „Din istoria comerțului moldovenesc între 1829—1831“ autorul publică în traducere românească, precedată de un studiu analitic, o corespondență în idiș, pe care a descoperit-o la Arhivele Statului din Iași. Lucrarea va apare în original în volumul 44 din Yivobleter, New-York.

Simbolul Absalom

În legende care s-au creat în jurul stilului lui Absalom (Iad Aşalom) din valea Kidron de lângă Ierusalim, Absalom serveşte ca exemplu de pedeapsă ce-l ajunge pe cel care calcă a cincea poruncă a decalogului: „Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta”. Potrivit relatărilor lui Bernardin Surin, pelerin francez din secolul al XVII-lea, locuitorii Ierusalimului obișnuiau să-şi

Relatări unui supravieţuitor

Sleiti de foame şi de boli. deţinuţii de la Auschwitz, asemeni celor din celelalte lagăre şi ghetouri naziste, răspindite pe întinsul Europei, nu şi-au pierdut nădejdea, înfruntând cu dirzenie, cu voinţă fermă de a supravieţui, condiţiile barbare ale lagărului.

În cartea recent apărută (în limba idiş) scriitorul şi actorul H. Perlmuter — el însuşi fost deţinut al acestui sinistru lagăr — povesteşte cum în ciuda măsurilor severe de pază, grupe de deţinuţi se adunau în anumite serii spre a asculta cîntece evreieşti şi recitări de poezie. Autorul a fost unul din organizatorii şi interpret al acestor spectacole neobişnuite. Îndemnat de tovarăşii săi de suferinţă, el recita de sărbători şi în serile de simbătă din operele scriitorilor evrei şi interpreta melodii religioase tradiţionale. În blestematul teritoriu al morţii, sute de oameni sortii pieirii ascultau înfioraţi aceste texte şi melodii, redevinând parcă oameni liberi...

Într-un stil simplu, Perlmuter povesteşte întâmplări din timpul natal cîtoprit de naştişti — despre arestări, confiscări, muncă forţată, bunkere, apoi despre transporturile în vagoane de vite la Auschwitz. Pe acelaşi ton urmează relatarea vieţii de infern din lagăr. Cei ce au fost destinaţi din prima clipă pentru camerele de gazare sînt împărţiţi în grupe de lucru, din care puţini rămîn în viaţă.

Un capitol impresionant este cel consacrat revoltei grupei ce lucra la crematoriile lagărului. Ea a avut loc la începutul lunii octombrie 1944, cînd unul dintre cupetoare a fost aruncat în aer. Dinamita a fost procurată de patru tinere deţinute care lucrau la una din uzinele de război din apropiere.

Volumul „Un actor la Auschwitz” a apărut recent în editura „Menora” din Tel Aviv şi constituie un monument ridicat memoriei milioanei de deportaţi ce au pierit în lagărele de exterminare naziste.

aducă copiii la mormîntul lui Absalom şi să arunce în el cu pietre, pentru a scoate în evidenţă sfîrşitul copiilor răi.

Absalom este al treilea fiu al regelui David. Cînd sora sa Tamar a fost dezonorată de fratele său vitreg Amnon, el a răzbunat-o omorîndu-l. Temîndu-se de minia lui David, s-a refugiat la curtea bunicului său. Dar David l-a iertat şi i-a permis să se întoarcă la curte.

Temîndu-se că David, sub influenţa soţiei sale favorite Bat-Seva, ar putea numi urmaş la tron pe fiul acesteia, Absalom a urzit o răscoală împotriva lui David. Dincolo de Iordan, în pădurea lui Ephraim a avut loc o luptă între armatele lui David şi a lui Absalom, în care acesta din urmă a fost omorît. Biblia ne spune că Absalom s-a încurcat cu capul într-un copac cu ramuri dese, unde a fost prins şi ucis din ordinul lui Ioab, deşi David dăduse ordinul expres ca rebelul să nu fie omorît.

După cum am spus, Biblia arată că Absalom s-a încurcat cu capul — nu cu părul — în copac; totuşi comentatorii au presupus că şi-a încurcat pletele în ramurile copacului. În sfîrşitul tragic al răzvrătirii, ei au văzut pedeapsa pentru ambiţia trufaşă şi comportament nefilial. Părul său, cu care Absalom se mîndrea, i-a adus moartea. (Sotah 1—8). În cartea regelor se spune că el a fost prins în inima unui copac. „Dar a auzit oare cineva de un copac, care să aibă inimă? Talmudul comentează astfel acest pasaj: Acest mod de exprimare ne învaţă că atunci cînd un om este atît de lipsit de inimă încît să se răzvrătească împotriva tatălui său, natura creează o inimă care să răzbune fapta sa” (Meg. Şirata 6). Atît de neiertată e considerată comportarea sa, încît el se numără printre acei care nu se vor bucura de viaţa veşnică.

În literatura occidentală, Absalom a fost considerat ca intruchiparea frumuseţii masculine. Această temă a inspirat în evul mediu un mister şi în perioada elisabetană mai multe drame. În piesa sa „Dragostea regelui David şi a frumoasei Bat-Seva” George Pelle, dramaturg englez din secolul al XVI-lea, tratează pe larg răzvrătirea lui Absalom, aruncînd vina pe seama dragostei nepermise a lui David pentru Bat-Seva. John Dryden, poet şi dramaturg englez din secolul al XVII-lea a scris şi el o dramă cu acelaşi subiect. Episodul Absalom a inspirat pe William Faulkner, pe scriitorul japonez Torahiko Kori, pe Howard Spring etc.

Moartea lui Absalom a servit drept temă pentru ilustraţii de vechi manuscrise religioase. Biblia din Winchester, aflată acum la muzeul din Toledo, Cartea de psalmi a reginei Mary, din secolul al XIV-lea, aflată la British Museum, precum şi celebrul tablou de Rembrandt „Împăcarea lui David cu Absalom” se inspiră din aceeaşi temă.

Coloana lui Absalom (Iad Aşalom) aflată pe locul unde se crede că a fost înmormîntat Absalom, în valea Kidron din Ierusalim, datează din perioada celui de al doilea templu.

Aşa cum am anunţat într-un număr anterior, d. ARMAND KAPLAN, secretarul general al secţiei franceze a Congresului Mondial Evreiesc a fost distins cu Legiunea de onoare. În CLIŞEU: DI. RENE CASSIN, laureat al Premiului Nobel pentru pace, înmînîndu-i înalta distincţie.

O traducere americană a Bibliei

Evreii din Diaspora, care nu mai puteau citi cu uşurinţă Biblia în originalul ebraic, au simţit nevoia unei traduceri a ei în limbile ce le erau accesibile. Este exact că ei aveau la îndemînă traduceri creştine, dar acestea, în majoritatea cazurilor, au fost făcute după Septuaginta, care, ca orice traducere se îndepărta uneori de original. Iată de ce s-a simţit nevoia unei noi traduceri a Bibliei.

Aşa au apărut traduceri ale Bibliei în limba germană, franceză şi engleză. În limba germană, începutul l-a făcut Moses Mendelssohn, dar Biblia în întregime a apărut abia în 1837 (de Gotthold Salomon). O nouă traducere germană a Bibliei, este cea editată de dr. S. Bernfeld, Berlin, 1902. În limba franceză, traducerea Bibliei făcută de evrei este cea intitulată: *La Bible, traduction nouvelle avec l'hébreu en regard, accompagnée des points voyelles et des accents toniques, avec des notes philologiques, géographiques et littéraires et les principales variantes de la Version des Septantes et du texte samaritain...* par S. Cahen, Paris, 1835—1856.

Între anii 1899—1906, în franceză apare o traducere a Bibliei după original, în două volume, făcută de către membrii rabinatului francez, sub direcţia marelui rabin Zadok Kahn.

În limba engleză există încă din 1917 traducerea făcută de Jewish Publication Society of America. Ea este în uz şi astăzi. Dar descoperirile arheologice din prima jumătate a secolului nostru au făcut necesară o ediţie îmbunătăţită.

Aceasta este traducerea de care ne vom ocupa în rîndurile de mai jos. Cu editarea ei a fost însărcinat dr. Harry M. Orlinsky, profesor de Biblie la Hebrew Union College — Jewish Theological Institute of Religion, iar coeditori au fost coopşaţi dr. H. L. Ginsberg, profesor de Biblie la Jewish Theological Seminary şi regretatul dr. Ephraim A. Speiser, şeful catedrei de semitică şi limbi orientale la Universitatea din Pennsylvania. Acestor cărturari de seamă li s-au alăturat alţi trei distinşi cercetători biblici: dr. Max Arzt, Bernard J. Bamberger şi Harry Freeman. Pentru ca ediţia cea nouă a Bibliei să fie cit mai exactă, au fost consultate şi alte personalităţi orientate în domeniul biblic.

Traducătorii au avut în vedere ediţia de care am amintit, cea din 1917, dar traducerea de care ne ocupăm este complet nouă. Comitetul de traducători a urmat cu scrupulozitate textul tradiţional (textul masoretic). Dar erau necesare anumite observaţii şi ele au fost făcute în subsolul paginii şi anume: 1) unde un cuvînt sau pasaj era înţelegibil, 2) unde era posibil şi o altă traducere, 3) unde o veche traducere prea bine-cunoscută cititorului nu mai poate fi susţinută astăzi, lucru ce a fost arătat într-o notă, 4) unde un pasaj de neînţeles se face inteligibil de un alt pasaj din Biblie, 5) unde variantele textuale puteau fi găsite în manuscrisele şi versiunile vechi ale Bibliei.

Cuvintele şi frazele învechite au fost evitate, iar idiomurile ebraice au fost traduse, pe cit a fost posibil, prin echivalentul normal englez. Pentru persoana două singular, modernul englez *you* a fost utilizat chiar cînd se referea la Divinitate, lăsîndu-se de-o parte arhaicul *thou*.

O inovaţie între această nouă traducere şi alte mai vechi o constituie redarea particulei ebraice *vav*, ce se traduce de obicei prin „şi”. Stilul Bibliei ebraice

ceea acest uzaj frecvent al lui *vav*. Dar în acest stil, *vav* are sensul nu numai de „şi”, ci şi acela de „însă, dar, totuşi, cînd”. Aşadar, a-l traduce totdeauna pe *vav* cu „şi” însemna a denatura limba ebraică. În consecinţă comitetul a tradus această particulă cu sensul cerut de context, ori a fost lăsat netradus.

Diviziunile în capitole şi versete, aflate în Bibliile tipărite, sînt indispensabile în ce priveşte sistemul unei uşoare referinţe, dar din nefericire ele nu coincid totdeauna cu diviziunile organice reale ale textului masoretic. Diviziunile în capitole, a căror origină nu este nici veche şi nici iudaică, uneori unesc, alte ori separă în mod greşit paragrafele, propoziţiile ori chiar alte părţi ale propoziţiunii. Diviziunile în versete, deşi vechi şi de origine iudaică, uneori unesc părţi ale propoziţiunilor în mod diferit, dar alte ori separă părţi ale aceleiaşi propoziţiuni. De aceea, nu este surprinzător că Saadia-Gaon, strălucitul cărturar care a tradus Biblia în limba arabă (secolul X e.n.) nu a acordat nici o atenţie diviziunilor în capitole şi aceasta pentru motivul simplu că ele nici nu existau în acea epocă. Mai demn de notat este promptitudinea cu care el uneşte versetele separate ale textului masoretic (a cărui autoritate el n-o discută), în propoziţiuni aparte, cînd sensul cere acest lucru. Astfel, unind într-o singură propoziţiune versetul Geneza 7,24 cu Geneza 8,1, traducerea cea nouă, de care ne ocupăm în aceste rînduri, nu face decît să urmeze exemplul lui Saadia. Lectorul atent va descoperi şi alte cazuri în care traducerea nouă n-a ezitat să urmeze ceea ce a considerat că sînt unităţi logice de gîndire, chiar cînd ele nu coincid cu capitolele şi versetele convenţionale. Pentru uşurinţa referinţei însă, capitolele şi versetele sînt marcate peste tot, ca şi în Bibliile precedente.

Din această traducere nouă, a apărut mai întîi secţiunea primă, adică Tora, urmînd ca celelalte două secţiuni (Nebim şi Ketubim) să apară succesiv. Această traducere, apărută în 1962, a fost reimprimată pînă acum de nouă ori. La sugestiile primite de la cunosători şi specialiştii, în anul 1967, traducerea nouă a apărut în ediţia a doua, cuprinzînd substanţiale îmbunătăţiri faţă de ediţia primă. La această a doua ediţie n-a mai participat unul din principalii colaboratori — Ephraim A. Speiser. El plecase în lumea veşniciei, în anul 1965.

Pentru lumea cercetătorilor Bibliei, traducerea dată la iveală de Jewish Publication Society este de mare utilitate, cîci ea reuşeşte să ne dea un text mai clar şi mai aproape de ceea ce au avut în gînd sfinţii scriitori ai Scripturii.

Pr. prof. ATHANASE NEGOIŢA

B. Marian

S-au scurs 30 de ani de la moartea lui B. Marian, ziarist şi publicist de talent.

Născut la Bucureşti, la 6 octombrie 1876, urmează cursurile şcolii înfiinţate de Gheorghe Lazăr la Bucureşti, în 1818. În 1894 pleacă la Viena, spre a urma cursurile facultăţii de chimie, pe care le absolvă cu succes. Totodată, este şi corespondentul ziarului „Universul”, înfiinţat cu zece ani în urmă de către Luigi Cazzavillan. Înapoiat în ţară, este atras de gazetărie. Întră definitiv în redacţia „Universului”, în calitate de secretar de redacţie, deschişînd, de fapt, seria secretarilor de redacţie.

În calitate de „mare anonim al ziarului” cum este de fapt un adevărat secretar de redacţie — B. Marian şi-a întrebunătăţit din belşug priceperea, talentul, darurile minţii, dăruindu-le modest şi neobosit instituţiei la care lucra.

În 1922, B. Marian era sărbătorit pentru 25 de ani de activitate gazetărească. un cititor al ziarului se adresa redacţiei, cerîndu-i ca B. Marian să fie sărbătorit în mod public, ca „un exemplu de virtute”.

Cînd a intrat în redacţia „Universului”, acesta era un ziar de informaţie, alcătuit după principiile gazetăriei burgheze moderne. După primul război mondial, ziarul a căpătat însă o orientare reacţionară, pe care, cu modelele sale mijloace. B. Marian a încercat s-o frîneze, învîe el şi directorul ziarului izbuonînd, din această

cauză, multe dispute. Îndurerat de atmosfera otrăvită care domnea în redacţie, B. Marian a încercat de mai multe ori s-o părăsească.

Cu toată istovitoarea sa muncă zilnică, B. Marian a găsit timpul necesar să îmbogăţească literatura noastră cu peste 100 de traduceri din cei mai de seamă scriitori ai literaturii şi dramaturgiei universale, din Ibsen, Bjornsen, Zola, Maupassant, Nansen, Renan, Max Nordau, Flannery O'Connor ş.a., după ce dăruise literaturii originale un roman „În pragul fericirii”, o dramă „Dezamăgiri” şi un volum de „Poeme în proză”, precum şi cunoscutele lucrări „Dicţionar de citate şi locuţiuni străine” apărut în 7 ediţii şi „Dicţionar de citate româneşti” prefătat de N. Jorga.

A murit în iarna grea a acelui nesfîrşit an 1942 şi dispariţia lui a fost deplînsă de toate zăarele vremii, deşi discriminarea rasială le-ar fi impus tăcere.

Cu B. Marian a dispărut unul dintre ziarisţii care au contribuit la dezvoltarea ziaristicii şi publicisticii din ţara noastră. În urma lui au rămas un număr mare de traduceri şi mai ales „Dicţionarul de citate şi locuţiuni străine”, lucrare revăzută şi adăugată, sub îngrijirea fiilor decedatului, Eugen şi Paul Marian.

Redacția ziarului *Scena* se afla în parșajul imobiliar din Calea Victoriei. Directorul acestui cotidian era dramaturgul A. de Herz, autorul citorva piese de mare succes, indesebi al unei comedii sentimentale: *Păianjenul*.

Secretarul de redacție al *Scenei* era Ilie Moscovici, iar printre redactori și colaboratori: Adrian Maniu, Liviu Rebreanu, Ștefan Prodan, Barbu Lăzăreanu, Valeriu Marcu, Victor Rodan, Al. Terțiman și alții de care nu-mi aduc aminte. (Mai târziu au venit și colaboratori noi). Cînd am intrat, ca redactor pentru partea literară a *Scenei* l-am întâlnit doar pe cei de mai de sus.

A. de Herz avea un dar al vorbirii, o putere de convingere extraordinară, persoana lui devenea în prima clipă simpatetică. Era un om bun, în deplinul înțeles al cuvîntului. Și el și secretarul de redacție Ilie Moscovici m-au încurajat, deschizîndu-mi coloanele gazetei în care publicam diferite articole cu caracter literar, precum și poeme în proză. (Apăream cu cite un asemenea poem pe o pagină întreagă.)

Unul din cei mai inteligenți ziariști pe care l-am cunoscut, după cîțva timp, în redacția ziarului „Scena” a fost Așer Panijel. Era interesant omul și pentru faptul că în viața lui n-a semnat vreun articol. (A publicat, dar refuza categoric să semneze.)

După vreo patruzeci de ani, cînd nu îmi pierdusem, l-am întrebat:

— La zi, dragă Așer, de ce n-ai iscălit niciodată vreun articol? Ațiția se zbat să-și vadă numele tipărit în ziare și reviste și tu...

Panijel, în locul oricărui răspuns, a zîmbit. Asta m-a îndrăgostit.

— Nu așa, am stăruit, spune ce te-a făcut să publici fără să iscălești?

— Bine, a admis el, să-ți spun și să mă crezi că n-o fac pe interesantul: n-am crezut niciodată că articolele pe care le scriu n-ar să fie semnate.

— Nu le credeai bune?

— Nu le credeam!

Cu Panijel legasem o prietenie strînsă. Avea umor. Avea bun simț. Cînd, după plecarea lui Ilie Moscovici, a trecut el la secretariatul de redacție al *Scenei*, l-am auzit formulînd opinii juste despre autori. Nu era patimă, nu era nici dorința de a se singulariza, atunci cînd, spre deosebire de părerea curentă despre cite un poet, luciditatea sa îl obliga să-l „dezumfle” cum se exprima. Fără infatuare, cu argumente simple dar întemeiate, ne demonstra dreptatea susținerilor sale.

A. de Herz nu era numai autor de comedii și de reviste: avea, între altele, talentul de imitator al contemporanilor. Așa, de pildă, bîntuia pe vremuri prin redacții o maniacă a scrisurii, spaima secretarilor și a directorilor. A. de Herz își compunea o mască de femeie agitată, intra cu pas grăbit în redacție și începea să debiteze o avalanșă de fraze fără nici un Dumnezeu — exact cum făcea „maica S.” (așa i se zicea).

Îl imita și pe Barbu Lăzăreanu și pe Adrian Maniu și pe Ștefan Prodan și stîrnea hohote de ris cînd prindea tîcul respectivilor și ceea ce friza comicul în vorbire, în comportamentul lor. Mai avea o calitate meritorie: se entuziasma la descoperirea cite unui talent, fie el poet, fie el prozator sau dramaturg. N-a fost niciodată atîns de morbul invidiei. Cînd seoseau sute de manuscrise la redacție și pe care secretarul nu izbutea să le citească pe toate, se apuca el să sondaie în această mare a veleităților literare talentul autentic. I se făceau și farse. Un prieten de-al meu, un copil al Duceștilor, i-a trimis, semnînd Alex. Bucur, o schiță din viața salcior: cîmp imens, ciobănaș duhliu, o fată cu nuri, un conflict sentimental specific rural. A. de Herz a scris imediat un articol elogios, prezicînd un mare viitor de prozator acestui fiu de tîran care a redat în chip atît de firesc o sevă dintr-o viață noastră rurală. Prezicerea nu s-a împlinit. Bucur a și murit, nu prea bătrîn.

Aveam optsprezece ani cînd mi s-a jucat o piesă „Venusul”. Țin minte că Marcel Enescu, bine-cunoscutul actor de azi al Teatrului Național (nu știu dacă e pensionar) a excelat într-un rol principal. Succes de interpretare a avut și Armand Pascal, actor de marcă talent, mort la Paris, precum și o foarte tină, Florintina Cicleanu, care n-am înțeles niciodată din ce cauză n-a stăruit în carieră...

Tot la *Scena* m-am împrietenit cu Adrian Maniu și cu Ștefan Prodan. Ambii erau buni, foarte buni prieteni. Dacă nu mă înșel, erau prieteni încă de pe băncile liceului.

Adrian Maniu avea o fire ciudată. Venea la redacție, după ce în fața ușii scoate un chiot. De obicei umbra cu capul gol și trebuie să observăm că acum 53 de ani o asemenea „înțuță” era cu totul neobișnuită. (Să amintim că o dată Titu Maiorescu, uitîndu-și pălăria la Senat, a mers pînă acasă — un drum relativ scurt — în capul gol. Lumea credea că „Maiorescu a innebunit”.)

I. Peltz

PRIETENII MEI SCRIITORII

— amintiri —

În 1918, Adrian Maniu avea 25 sau 26 de ani, după scoala mea. Era înalt, de o frumusețe ieșită din comun și în aparență taciturn. Vreau să spun că față de necunoscuți păstra o distanță accentuată. Între prieteni, însă, era destul de acceptabil. Nu mai era taciturn. Avea priză la umor, asculta cu plăcere anecdote, încerca să spună și el, dar uita „poanta”.

Așa, distant cu necunoscuții, a rămas pînă la sfîrșitul vieții.

Îmi amintesc de o scenă. Stam cu el la masă, la cafenea. Văd că intră un prieten de-al meu, un profesor-pensionar, om foarte cumsecade, care se îndreaptă spre masa noastră.

— Adriane, îl zic pe șoptite, vine un prieten de-al meu. Nu-l face mutre.

— Vine la masa noastră?

— Cred că da!

— Nu-i nimic!

Și Adrian se ridică și trece — el — la altă masă. Cu acest profesor n-avea nimic. Nici nu-l cunoștea. Nici n-a auzit măcar de modesta lui persoană. Totuși, a făcut acest act de impolititudine pe care nu știim nici eu, să-mi-l explic, nici cum să-l scuz.

Adrian Maniu colabora la *Scena* cu diferite mici esuri și cu beletristicii, poezii, poeme. Au trecut anii, el îmi citea din lucrările lui, îl citeam din ale mele. Mă lăuda oral pretutindeni în toate cercurile literare și familiale și pretindea că pentru oricare din romanele mele meritam... Premiul Nobel.

Prietenul său cel mai bun — Ștefan Prodan — avea o cu totul altă fire. Înalt și el — de o frumusețe bărbătească impunătoare — scria rar și numai articole privitoare la teatru, la mișcarea teatrală. Maniu susținea că Prodan era un mare romancier care, „de drept, n-a scris încă nimic, dar cînd se va hotărî...” Ștefan Prodan nu numai că nu-l contrazicea, dar îl și supralicita: — Am un roman, spunea el, cu „modestie”, care cînd va apărea... — „Cînd va apărea, îl completa Maniu, d-abia atunci vom avea roman... roman românesc.” Mai pretindea că are tot în manuscris citeva piese.

Pe cînd cu Adrian Maniu am legat o prietenie strînsă, cu Ștefan Prodan am păstrat toată viața raporturi corecte. (Niciodată n-am trecut de la protocolarul *dumneata la intimul tu*.)

După primul război mondial, reapăruse ziarul *Rampa*, condus de Faust Mohr, un ziarist priceput nu numai în profesia sa, dar și în organizarea de turnee teatrale.

De cite ori stăteam de vorbă cu el, de atîtea ori îmi confia planurile sale formidabile: un teatru popular cu zece mii de locuri, o grădină de vară în care să se joace teatru clasic (de la greci la francezi), o școală de regizori... Bineînțeles, el urma să le realizeze. Nu le-a realizat nicînd. Retrăgîndu-se de la conducerea *Rampe*, i-a luat locul Ștefan Prodan. A fost un director amabil, înimos, gata să sprijine pe tineri, oferindu-le, cu generozitate, coloanele *Rampe*.

M-am întrebat totdeauna de ce nu s-a realizat cum se cuvine acest om care, virtual, avea atîtea daruri. Adrian Maniu era exigent și el credea în talentul prietenului său. Și nu pentru că îi era prieten. În materie de literatură, spunea el, adesea, nu se trișează. Spun exact ce gîndesc. Și atunci? De ce n-a scris Prodan? De ce n-a publicat? Ca director al *Rampe* „avea trece”, cum se spune la toate cîntările și la toate teatrele. Dacă ar fi scris cărți, ar fi fost tipărit, dacă ar fi scris piese, — sînt convins că ar fi fost jucat. N-am găsit decît o singură explicație: abulia sa. Era un tip extraordinar de comod. Se culca tîrziu, se scula și mai tîrziu. Dormea mult, se odihnea mult, un fel de indiferențism îl măcina lăuntric. Numai această trăsătură temperamentală — de iremediabil abulic — l-a oprit să scrie.

După zece de ani mi-am exprimat această părere lui Adrian Maniu:

— Se poate să ai dreptate, mi-a spus, Ștefan Prodan.

— Tu vorbeai de un roman...

— Da, mi-a citit cite-un fragment...

— A și publicat unul... dar a terminat vreo două romane...

Adrian ridică din umeri:

— Nu cred.

— Da 'tu nu l-ai întrebat?

— L-am întrebat, preîntînd că e gata, dar nu l-am crezut.

— Și acum ce crezi?

— Că e gata doar în fantezia lui.

Apoi pe un ton subit trist:

— Regret enorm că Ștefan n-a murit.

Avea dreptate Maniu să regret.

Între-adevăr, un om înzestrat cu talent, care din pricina unei abulii fără leac și-a lăsat cei mai buni ani ai săi. Ce zic?

Toată viața. A murit departe de țară.

Tot pe vremea „Scenei” l-am cunoscut și pe Liviu Rebreanu. Pe atunci nimeni n-ar fi bănuț în cronicarul de teatru și în autorul articolelor de gazetă pe marele romancier de mai tîrziu, pe autorul lui *Ion* și al *Pădurii spinzuraților*.

Masiv, tip de atlet, impunător, omul stîrnea din capul locului simpatie.

Cînd discutăm cu el literatură, se arăta în curent cu creațiile marilor poezii și prozatori maghiari și germani. Era și firesc. Învățase la școli ungurești și nemțești și își însușise o cultură destul de înaltă. Dar Rebreanu se arăta și un bun cunosător al literaturii ruse, un fierbinte admirator al lui Tolstoi și al lui Dostoievski. Mai mult, susținea că a tradus din romanele romanului „Război și Pace”.

După ani și ani de zile, am avut prilejul să-l văd mai des. Între-o zi i-am spus cum, împreună cu Constantin Beldie, secretarul de redacție al revistei *Ideea europeană*, l-am căutat într-o „bombă” de pe Calea Moșilor pe eroul principal din cartea sa *Golanii*. Îl chema Mielu, un bătaș, un cartof și un beiv de mină-nrî — dar o inimă deschisă, prietenosă. Spre surprinderea mea, Mielu citise cartea lui Rebreanu.

— Ți-a plăcut cartea? l-a întrebat Beldie.

În loc de răspuns, Mielu a ridicat din umeri. Gestul trebuia tîlmăcit în fel și chip.

Beldie a stăruit:

— Te-a văzut bine, Mielule? Te recunoști *dumneata* în carte? Dar ceilalți care a povestit? Se recunoște și ei în carte?

— Da de unde? a binevoit să-l răspundă lui Beldie, cartea e frumoasă — dar e serie acolo e băsmeli.

— Băsmeli?

— Da, adică născociri! Păi ce, — așa sîntem noi?

Și repetînd, ca să ne convingă, parcă:

— Băsmeli!

Rebreanu, ascultîndu-mi descrierea aceluia întrevăderi cu unul din eroii *Golanilor* — mi-a spus, spre uluirea mea, că Mielu avea dreptate. Am încercat să-l contrazic. Așa, i-am spus, nu trebuie să copieze pur și simplu natura, nici să reproducă automat vorbirea personajelor și atîta tot sau să povestească exact indiferent care întîmplări. Așa este transfigurare și ficțiune e cîteodată mai adevărată decît... realitatea.

Eroii cântărilor lui Balzac sau Tolstoi, al lui Dostoievski sau Huxley — rod al imaginației lor — sînt mai vii decît personajele înfîlțite în stradă. Fierște, acești mari creatori de viață s-au putut gîndi la anumite personaje care trăiau în epoca lor. S-au putut interesa, sub diferite aspecte despre oameni, despre întîmplări, despre viața lor exterioară și interioară. Dar cînd au pîrșit să-l descrie, au procedat la o totală transfigurare, astfel au devenit operele lor capete de operă.

Mielu, prin urmare, a judecat simplist

și de-aceia nu s-a recunoscut în carte, cum nu s-au recunoscut nici tovarășii săi de beți și aventuri.

Pe vremea lui Caragiale, eroii săi, aflați la berărie, chiar în tovărășia autorului, se distrau copios — pe seama cui? Pe seama propriei lor portretizări. Și asta datorită tot faptului că nu se recunosc în personajele înfîlțite. Dar cite „Doamne Bavar” or fi fost cunoscute de Flaubert și totuși una este eroina romancierului.

Pînă la urmă Rebreanu mi-a dat dreptate și surizînd mi-a spus:

— Ar trebui să faci critică literară.

Atunci, glumind, l-am adus aminte că într-un fel am și făcut critică literară. L-am amintit de broșura mea („Menirea literaturii”) publicată la vîrsta de 17 ani. În care biet ignorant, îl deslîntam pe Karamazov pe care nu-l citisem. E drept că, în aceeași broșură, îl preamăream pe Gorki, pe care în puținele traduceri existente atunci îl citisem.

Rebreanu mi-a dat și de astădată dreptate.

Ne întîlneam la „Capsa” sau la librăria Alcaiz, unde se abătea din cînd în cînd, pentru că, după apariția romanului *Ion*, *Pădurea spinzuraților*, *Războiul* și altele, Rebreanu ocupa diferite funcții, director al Teatrului Național, director general al Ministerului Culturii și Artelor, președinte al Societății Scriitorilor Români etc (N-avea prea mult timp pentru „Capsa”).

Țin minte că, organizîndu-se o seară literară la Pitești, am luat și eu parte la ea. Seara, nu știu cum s-a făcut că am rămas în holul unui hotel, la o cafea, de vorbă cu Rebreanu. Era, împotriva formei sale temperamentale, pornit pe confesiuni. N-am să uit niciodată de cită amărăciune era copleșit, cînd îmi spunea că succesele provoacă nu numai invidii, ci dușmăni, sînt generatoare chiar de adevărate crime. Mărunții zilei nu iartă o mulțime de talent izbînzile. Mi-a povestit Rebreanu întîmplarea cu un consădă de-al său care, influențat și cîrmuit de unii ratati ai scrisurii, l-a dat în judecată, pretinzînd drepturi de autor pentru *Ion*. Cunoșteam cazul și am profitat de prilej să-l întreb cum de au reușit invidioșii să-l determine pe acel tîran să comită o asemenea infamie? Foarte simplu, mi-a răspuns Rebreanu, omul era sărac cu duhul și provocatorii au mizat toamă pe simplitatea lui. L-au făcut să creadă că într-adevăr, pe el l-am portretizat în viața lui am descris-o. l-au vîrșit în cap ideea că am făcut o groază de bani cu acest roman și că el are dreptul la o jumătate din ce am încasat.

Țin minte că Rebreanu a fost tîrît pe la judecări, și-a pierdut timp, s-a enervat, a trăit într-o mare tensiune. Tot așa, un căpitan, un anume George Cornea pe care l-am cunoscut la „Capsa” s-a pomenit și el, încurajat de invidioși și de dușmani ai marelui scriitor, să susțină că romanul „Pădurea spinzuraților” este — nici mai mult, nici mai puțin, decît o copie a povestirii sale intitulată „Nebunia lumii”. Ce se întîmplase? Căpitanul a venit într-o bună zi la Rebreanu cu un manuscris și l-a rugat să-și dea părerea: merită sau nu să fie publicat?

Rebreanu s-a scuza: e foarte ocupat, n-are cînd să-l citească. Dar atîta a stăruit acel căpitan, încît a obținut din partea maestrului făgăduială mult rîvnită: va citi manuscrisul. După cîțva timp, l-a înmînat manuscrisul care n-avea absolut nici o valoare.

Fire blindă, Rebreanu i-a spus pe oculte că în forma în care se află, cartea nu e publicabilă, și mai lucrează la ea și o îmbunătățească.

Între timp apare *Pădurea spinzuraților*. George Cornea citește romanul și cum era sugos și pornit pe harță, sara ca ar: Rebreanu i-a folosit „Nebunia lumii”. La Capsa, mărunții scribi care n-au izmîțit să realizeze nimic peren l-au încurajat în toate felurile. — E sigur, i se spunea, s-a folosit de manuscrisul dumitale.

Rebreanu a suferit mult și cu acest prilej. Numai vitalitatea sa l-a salvat de îmbolnăvire.

George Cornea și-a tipărit „Nebunia lumii” și atunci s-a văzut că e o povestire lipsită de valoare literară și că n-are nici o asemănare cu monumentalul roman „Pădurea spinzuraților”.

Cu Liviu Rebreanu am întretînut cele mai bune relații ani de zile. Era un prieten al tinerilor, pe care căuta să-i încurajeze materialmente și moralmente. Era prieten al scriitorilor maturi, ca și al celor vîrstnici cărora, acestora din urmă, le-a asigurat, în 1940, pensii, depunînd în această direcție mari stăruiri pe lingă regimul politic de-atunci, ca să-i smulgă fondurile necesare. Nu exagerez în nici un fel cînd afirm că statul burghez se afla indiferent față de artiști în general, scriitori, pictori, muzicieni, cînd nu se vedea chiar ostil oamenilor de creație.

Această realitate, unanim constatată, nu împiedica pe cite un burta-verde cu diplomă de avocat, ajuns prin politică în fruntea ministerului, să înființeze „cămînie de odihnă” pentru oamenii de condei, sau

pe altul să zvirle cite o pomană vechii Societăți a Scriitorilor Români.

Căminele acestea de odihnă erau folosite de protejii protipendadei politice, cel mai multi poezii, prozatori și critici nu cunoșteau relativitate, aproximativitate lor „bincăceri”. Cei mai mulți scriitori erau obligați să muncească în diferite sectoare, care medic, care avocat, care ziarist: din scris nu puteau trăi. Faptul că Rebreanu a izbutit să obțină, în 1940, pensii pentru scriitorii bătrâni, constituia o adevărată, o senzațională biruință asupra nepăsării oligarhiei cirmuitoare. Pe-atunci eram convins că scriitorimea, în unanimitate, îi va fi recunoscutoare președintelui nostru. E drept, cei mai mulți i-au fost. Dar iată că s-a ivit și un dușman personal al lui Rebreanu: prozatorul Eugen Bourceanu. Pentru tinerile generații e bine să arăt aici cum invidia deformează câteodată pe om, îi schimbă temperamentul. L-am cunoscut pe Eugen Bourceanu ca pe un om amabil și ca pe un scriitor taleat. Tîn minte că mi-a plăcut enorm o năvălă a sa („Lupii”) și că i-am făcut, chiar, în cercurile literare în care aveam acces, o propagandă stăruitoare: citiți „Lupii”. E o perla unui prozator foarte dotat, spuneam tuturor. Ei bine, spre uolucra mea, Eugen Bourceanu s-a arătat ostil lui Rebreanu, susținând că în *Ion*, autorul n-a izbutit să redea chipul autentic al țărânului român. După opinia lui Eugen Bourceanu, *Ion* putea fi maghiar sau neam, dar numai român nu.

Hotărît, Eugen Bourceanu n-avea drepăte. Pe tema astu am stat odată de vorbă cu Octavian Goga. El era de părerea tuturor care au admirat opera lui Rebreanu: *Ion* este prototipul unei anumite categorii a țărânului român. Am înregistrat în Jurnalul pe care îl țineam, regulat, de la constata răvălișii pe care le face invidia Eugen Bourceanu era, repet, un om amabil și un foarte înzestrat cu har prozator.

Atunci?
Rebreanu, pe de altă parte, susținea Bourceanu, cînd a fost să se fixeze pensii, s-a răzbunat și i-a dat una mică, prefăcîndu-se că nici nu-l cunoaște...

Tot la *Scena* l-am cunoscut pe Camil Petrescu. Iată în ce împrejurare. Într-o zi, omul nostru de serviciu îmi spune: — Vă caută un domn ofiter.

— Unde e? — Pe sală! — Poștește-l aici! — Nu vrea, zice să veniți dumneavoastră afară.

M-am dus și m-am pomenit în fața unui bărbat sublocotenent, blond, subțire, cu ochi scăpărați — albaștri-verzi, sau cel puțin așa mi se părea a fi.

— Camil Petrescu, s-a recomandat el.
— Incîntat. Vă cunoșc bine. Ați semnat multe articole, K. Mill.

— Exact!

— Poftiți în redacție.

— Nu, nu! Iumesc, m-am adresat duminică, pentru că la rîndul meu, te-am citit.

— Cu ce vă pot fi de folos?

— Aș vrea să colaborez la *Scena*.

— Foarte bine. Poftiți, totuși, înăuntru. Vorbesc cu editorul nostru. Izu Brănișteanu, care sînt sigur că a auzit de dumneavoastră și cu directorul. A. de Herz, care deasemenea, e sigur că știe cine sînteți...

— Știi ce te mai rog, m-a întrerupt Camil Petrescu, nu mai îmi spune dumneavoastră. Eu îți spun dumneata!
— De acord.

Peste o oră, Camil Petrescu a fost rugat să colaboreze la *Scena*. Și din ziua aceea, din primăvara anului 1918, ne-am împrietenit și am rămas prieteni — în deplinul înțeles al cuvîntului — pînă la prematura lui moarte. Dar despre Camil Petrescu voi mai pomeni și cu alt prilej.

Tot la *Scena* m-a vizitat în altă zi Aderca. Se înterese și el de pe front și tot la mine a apelat ca să poată colaboreza la gazeta. Cititorul ar putea crede că trag „spuza” pe „turtă mea”, cum se zice, lăudîndu-mă cu diferite „protecții” pe care le-am acordat unor poezii și prozatori — și mai tineri și mai vîrstnici. N-am ce face, însă respect adevărul, pur și simplu. Și pe Camil Petrescu și pe Aderca i-am recomandat conducerii ziarului *Scena*, precum mai tîrziu l-am recomandat și pe Tudor Teodorescu Brăniște, directorului ziarului „Adevărul” și „Dimineața”, Const. Graur. (A ajuns, pe bună dreptate, Brăniște, și el director al acestor importante, la scara timpului, gazete.)

Muzica în perioada biblică

Prima și cea mai bogată sursă pentru cunoașterea vieții muzicale din Iudeea pînă la însoțirea din exilul babilonean este Biblia. Ea este completată de alte câteva surse ca relicve arheologice ale unor instrumente muzicale și descrieri de scene muzicale, scrierile lui Josephus Flavius, ale lui Philo din Alexandria, scrierile apocrife și Mișna.

Caracterul mitic al muzicii este reprezentat în Biblie în povestirea despre Iuval, care era „tatăl tuturor celor ce cîntă din kîmor (chitară) și ugav (cimpoi)” (Gen. 4.21). O altă mențiune de același fel este aluzia la discuția dintre Dumnezeu și Iov în legătură cu ziua cînd s-a terminat crearea lumii și cînd „stelele dimineții cîntau laolaltă și îngerii lui Dumnezeu mă sîrbătoreau” (Iov 38.7).

În vremurile străvechi muzica era prezentă în desfășurarea cultului. Trompetele serveau pentru dirijarea credincioșilor, pentru pomenirea taberei și totodată pentru a-i aminti lui Dumnezeu de legămîntul existent (Num. 10. 1—10). Cînd arca a fost transportată de David la Ierusalim, s-a cîntat din gură, din chitară, din timpane, fîmbale și din trîmbițe (Cronici 1.13.8) dar din context rezultă că este vorba de o serbare populară și nu de un ritual religios stabilit. Chiar și din descrierea inaugurării templului lui Șlomo lipsește o referință precisă la muzică. În cărțile Cronicii, însă, elementul muzical apare ca parte importantă a serviciului religios. Sînt descrise rolul și genealogia cîntăreților și instrumentiștilor leviți, așa cum au fost proiectați de David și instaurați de Șlomo. Lista exilaților reveniți din Babilon (în cărțile lui Ezra și Nehemia) cuprinde și un număr de familii de cîntărești în templu. Acest fapt dovedește că la sfîrșitul perioadei primului templu muzica făcea parte din ritualul cultului. Pe de altă parte există temeiuri să se presupună că muzica ocupa un loc și mai important în sanctuarele din alte localități decît Ierusalim. Astfel, indignarea lui Amos față de pompa desfășurată în serviciul religios la unele triburi nordice: „Depărtează de mine zgomotul cîntecelor tale, că nu am plăcere să ascult cîntarea alăutelor tale” (Amos 5.23), dovedește acest lucru.

După întoarcerea din exilul babilonian, aria sacră a muzicii începe treptat să ocupe un loc important în ceremonialul templului. Se pare că acest lucru a întîmplat opoziție. Deși nu există dovezi că muzica ar fi fost obiectul unor divergențe, din cărțile cronicii reiese efortul cîntăreților leviți de a-și câștiga un prestigiu și poate astfel se explică introducerea în Cartea Psalmilor a poemului „La rîul Babilonului” (Psalm 137). Exilații care plîngeau pe malul Babilonului nu era o personificare abstractă, ci cîntărești leviți, pe care probabilită cuceritorii i-au inclus alor orchestre exotice pe care regi asirieni și babilonieni le mențineau la curte și pe care le reînprospătau cu fiecare nouă expediție. Orchestrele de la temple și de la curte, existente în acea perioadă în Mesopotamia reprezintă prototipul muzicii instaurate în templul din Ierusalim după întoarcerea din exil. O asemenea orchestră era de obi-

cei alcătuită dintr-un ansamblu de instrumente de coarde de unul sau două tipuri (la Ierusalim kîmor (chitară) și nevel (o lărmă mică reprezentată pe una din monedele emise de Bar Kochba), un număr redus de fîmbale și un cor puternic.

Trompetele proefilor constituiau un element aparte, cu un anumit ritual, dar neavînd de fapt o funcție muzicală.

Treptat, muzica a pătuns în viața laică. Astfel la încoronarea regilor, sunarea din trompete făcea parte din ceremonia proclamării. Bucuria spontană și organizată după victoriile în războaie era amplificată de femei care cîntau, sunau din tobe și dansau ca în scena descrisă în capitolul 18.6 din Cartea lui Samuel. În scrierile biblice se află referiri la muzica de la serbările bogaților și de la curțile regilor.

Muzica era folosită și pentru exprimarea tristeții și a doliului așa cum se întîmplă în lamentările lui David pentru pierderea lui Saul. De asemenea în Cartea a II-a a Cronicii (35.25) se relatează cum Ierimiah l-a plîns pe Iosia într-o chitară de do-lu și cum toți cîntăreții și toate cîntărețele l-au slăvit pe Iosia în cîntările lor de jale.

În acea perioadă despre muzica populară propriu-zisă se vorbește foarte rar; doar profeții pomenesc despre cîntecul și chioțele ritmice ale culegătorilor din vii sau a celor care striveau strugurii.

În Biblie se găsește denumirea a 19 instrumente muzicale. Cuvintele cu care încep unii psalmi și care s-a crezut că ar indica instrumente muzicale, nu par să fie decît indicații cu privire la melodie, astfel simfoniah de la grecescul symphonia, considerat la început un instrument, nu însemnă decît că toate sunetele trebuie emise dintr-o dată.

Trăsătura esențială a muzicii poate fi doar bunăvîntă din caracterul poemelor biblice care conțin indicația că trebuie să fie cîntate. Astfel, un mare număr dintre psalmi încep cu cuvintele: „Cîntați Domnului cîntare nouă”. „Lăudați pe Domnul, că bine este a cînta; Dumnezeului nostru plăcută îi este cîntarea”. Cuvintele mizmor și șir sau combinate mizmor-șir sau șir-mizmor par de asemenea a fi indicații privind melodia, dar adevăratul lor sens nu se cunoaște precis. Cuvîntul lamena-țeah a fost interpretat adesea ca însemnînd „pentru dirijorul corului”, iar selah, care apare la sfîrșitul unor versete, împărțind uneori psalmul în trei părți este presupus a fi de asemenea o indicație muzicală.

În scrierile lui Philo, ale lui Josephus Flavius și din scrierile rămase de la secta din Quram găsim indicații mai precise despre ce era muzica în perioada celui de al doilea templu. Uneori informațiile sînt foarte precise, ca de pildă cele cu privire la ceremonialul sacrificiului care se aducea zilnic dimineața. Talmid (Mișna); la numărul de instrumente cuprinse în orchestra templului (Arakin); la numărul cîntăreților din templu. Aflăm astfel despre Horgras ben Levi, mai marele cîntăreților, despre care se presupune că ezita să împărtășească și celorlalți cunoștințele sale tehnice.

Odată cu pătunderea civilizației elenistice

țice s-a intensificat și activitatea muzicală. În teatre, pe arene, în circuri aveau loc întreceri muzicale. Asemenea concursuri erau organizate și de către Herodes.

Philo din Alexandria insistă asupra calităților etice ale muzicii. Totuși primele cîntece sinagogale au însemnat o renunțare la instrumentele muzicale, totul concentrîndu-se asupra „cuvîntului”, textului biblic.

Noul stil de muzică evreiască a apărut după distrugerea templului (anul 70 al erei noastre), cînd s-a simțit nevoia reorganizării vieții religioase. Distrugerea templului a însemnat sfîrșitul artei instrumentale rafinate a leviților. Atunci a fost interzisă folosirea instrumentelor muzicale în sinagogă (măsură care s-a menținut pînă în timpurile noastre) iar muzica a devenit o artă strict vocală.

Cîntecul sinagogal a însemnat ceva cu totul nou, mai ales în ce privește baza sa spirituală. Muzica leviților a reprezentat o parte integrantă a sacrificiului, ea se adresa cerului și nu oamenilor. Mișnă cîntecul sinagogal este însă alta. Credinciosul și obștea se adresează lui Dumnezeu prin intermediul cuvintelor. Ceremonialul de altă dată al sacrificiilor în templu (avoda) a fost înlocuit prin ceremonialul rugăciunilor (avoda se ba lev — sacrificiul înimii). Acesta (din urmă e menit să exprime o scară largă de sentimente: bucurie, recunoștință, elogiul dar și implorare, recunoașterea vinei, remușcarea. Toate aceste sentimente sînt exprimate prin intermediul rugăciunii rostite sau cîntate. Este adevărat că orice enoriaș poate fi chemat să citească rugăciunea ca delegat al obștii — selah zibur; nu este însă mai puțin adevărat că în sinagogă e preferat cel care e dăruit cu o voce melodioasă. În acest fel a apărut cantorul. La începutul instaurării ritualului sinagogal, cîntecul reprezenta un stil elementar, lesne de însușit de orice adunare de credincioși. Asemenea comunități puteau fi cimentate numai de o muzică ușor de reținut și de reprodus. Psalmodierile și melodiile simple corespundeau cel mai bine acestei nevoi. Acesta este prototipul cîntecului sinagogal care s-a menținut de-a lungul vremurilor în majoritatea comunităților evreiești. Și azi predomină elementul melodic simplu ce poate fi reluat de enoriași, după ce ascultă câteva versete. În această privință se poate spune că psalmodierea este cu adevărat un gen muzical prin excelență colectiv. Efectul estetic și psihologic se obține prin continua repetare a aceluiași fraze melodice, un element stabil contrastînd cu textul în veșnică schimbare. Melodia, după câteva repetări, pierde din interes, atenția îndreptîndu-se în mod implicit spre text, care oferă mereu ceva nou. Inflexiunile vocale se sudează cu textul și constituie un fond acustic care pătrunde în subconștient și creează o stare de spirit de elevație. În evoluția ei, psalmodierea a ajuns la distribuția textului între grupuri de cîntărești. Metoda e veche, căci deja Mișna și Talmudul vorbesc despre alternarea între grupuri de cîntărești sau de intonarea unui început de cîntec de către oficianți și reluarea și continuarea lui de către cor, precum și de folosirea unui verset sau unei părți a unui verset drept refren. Exclamația „Haleluia”, inserată între versete, servea și ea ca refren.

CONSECINȚELE PRIGOANEI NAZISTE

Oficiul internațional de la Arolsen a publicat raportul său anual pentru anul 1971. Acest oficiu se ocupă cu cercetarea și identificarea victimelor nazismului. În anul 1971, oficiul a primit 127 872 de cereri de identificare a unor asemenea persoane. El a eliberat în cursul activității sale 187 007 certificate, confirmînd detențiunea în lagărele de concentrare sau moartea unor oameni. În total, oficiul a primit pînă acum 1 158 591 cereri de identificare.

Figuri sefarde

(Urmare din pag. IV-a)

ție Veneția 1602). în care, în șapte capitole, strîns încheiate, Abraham formulează și comentează în amănunțime legile cu privire la femei. Ultimul capitol al lucrării, intitulat *Șaar ha-Kedușă* (poarta sfințeniei) descrie normele morale și predispoziția religioasă care îl ajută pe credincios să atingă puritatea sufletului și a faptelor. Comun tuturor lucrărilor sale este preocuparea pentru chestiuni practice, spre deosebire de Maimonide, ale cărui concepții teoretice despre codificarea necesită includerea tuturor legilor, chiar și a celor care nu mai aveau valoare practică.

Unii scriitori medievali, ca Hasdai Crescas, susțin că Abraham a scris un comentariu la întregul Talmud, iar Menahem ben Solomon Meiri îl caracterizează drept unul dintre cei mai de seamă comentatori. Din această lucrare impunătoare nu ne-au rămas decît unele părți și au fost publicate doar două comentarii complete *Baba Kama* și *Avodah Zara*. În lucrarea lui Bezalel Askenazi *Șuah Mekubetzet* găsim însă extrase destul de mari din lucrarea lui Abraham.

Rabad a scris comentarii la Mișna, care au fost ulterior incluse printre textele clasice pentru cei ce studiază Talmudul. Pînă

în secolul al XII-lea nu existau decît comentarii rare și fragmente la Mișna. Comentariile lui Rabad la *Edui* și *Kinim* sînt cuprinzătoare și profunde. Vorbînd despre ele, Abraham spune: „În aceste chestiuni nu am avut nimic pe ce să mă sprijin; nici un rabin nici un profesor. Îl rog pe Dumnezeu să mă călăuzească spre a trata corect aceste probleme”. El a căutat mai ales să interpreteze părțile obscure ale Mișnei care nu își găsesc explicație în Talmud.

Comentariile sale la *Midrașim* din epoca tanaică au o importanță istorică deosebită, Rabad fiind probabil primul cărturar din evul mediu care a scris comentarii complete asupra acestor texte.

Hasagot — comentarii critice, de care numele său este indisolubil legat, constituie ultimele sale lucrări. El a scris *Hasagot* la lucrările halahice ale lui Alfasi, la *Sefer ha-Maor* a lui Zerahia ben Isaac ha-Levi și la *Mișnei Tora* a lui Maimonide. Critica făcută lui Alfasi este blindă și obiectivă; aceea la adresa lui Maimonide este în genere moderată, pe cînd critica la lucrarea lui Zerahia este caustică și subiectivă.

Rabad a scris de asemenea numeroase response, precum și predici. Literatura cabalistică, literatură care în vremea sa trezea un interes deosebit, nu apare în lucră-

rile sale. Totuși el a exercitat o anumită influență asupra ei prin urmașii săi, căroro le-a transmis diferite învățături mistice și care la rîndul lor au devenit îndrumători în această direcție. Scriitori cabaliști de mai tîrziu, ca Isaac din Acra, Sem Tov ben Gaon și Menahem Racadani obișnuiau a-l socoti pe Rabad printre precursorii lor.

STIRI

ידיעות

MONOGRAFIE ȘALOM AȘ

În editura „YWO” din Buenos Aires a apărut monografia „Șalom Aș — din tirgul tradițional în lumea largă”. În cele peste 400 de pagini ale volumului sunt cuprinse studii despre marele scriitor de limbă idiș, precum și unele din scrierile sale.

Cu prilejul apariției volumului, a fost organizat un festival dedicat scriitorului.

INSTRUMENTE ANTICE

În Elveția a fost deschisă o expoziție de instrumente muzicale folosite în Iudeea antică. Majoritatea exponatelor provin de la Muzeul din Haifa.

OAMENI-COBAI

Centrul de la Aralsen (R.F.G.) care se ocupă cu studii criminale comise de naștiți sub pretextul așa-ziselor experiențe pe oameni, a stabilit că peste 35 000 de nefericiți au căzut, în lagărele naziste, victime ale acestor așa-zise experiențe.

O CARTE NOUA

La o *melava malka* (masă de simbătă seară) care a avut loc la Sinagoga Golders Green din Londra, a fost sărbătorit rabulul acestei sinagogi, dr. Eugene Newman, cu ocazia apariției cărții sale „Viața și învățătura lui Isaia Horowitz”.

ÎN MEMORIA UNUI MARE RABIN

O bursă în memoria răposatului șef rabin J. H. Hertz a fost creată la Centrul pentru studii post-universitare evreiești, înființat recent la Oxford, cu ocazia împlinirii a o sută de ani de la nașterea acestuia.

Primul beneficiar al acestei burse va fi dr. Meir Gertner, conferențiar pentru studiul limbii ebraice moderne la colegiul pentru studii orientale și africane de la Universitatea din Londra.

FOLCLOR IDIȘ

Profesorul Dov Noy de la Universitatea ebraică a întocmit un proiect pentru studiul folclorului idiș din Londra. Scopul acestui proiect

este de a păstra pentru generațiile viitoare comorile folclorice orale autentice care mai sînt încă vii în memoria evreilor din Londra. Proiectul va fi realizat sub auspiciile Centrului de cercetări folclorice de la Universitatea ebraică, în colaborare cu organizația „Prietenii Universității ebraice” din Londra.

RADIOGRAFIA UNOR CRIMINALI

Astfel este considerată cartea lui Henry V. Dicks, „Criminali cu autorizație”, apărută recent la o editură din Londra. Autorul este un psihiatru care s-a ocupat de Rudolf Hess și a studiat moralul armatei naziste. În carte sînt descrise opt cazuri, pe baza copierii unor documente din dosare și a unor convorbiri avute cu deținuții respectivi. Unul dintre aceștia și-a amintit de anii copilăriei, cînd tatăl său visa „ființe mici”.

Cartea este considerată a fi un bun început pentru inaugurarea colecției pe care o tipărește Centrul pentru cercetarea dinamicii persecuțiilor și exterminării, a Universității din Sussex.

OMAGIU POPORULUI DANEZ

În Statele Unite a luat ființă o organizație care se intitulă „Omgiu poporului danez”. Acum cîteva zile, în cadrul unei mese festive care a avut loc la New-York, au fost sărbătorite 196 persoane, membri ai rezistenței daneze, care au participat în anul 1943 la salvarea a 7 000 evrei din Danemarca.

Asociația „Omgiu poporului danez” organizează pentru anul 1973 un pelerinaj în Danemarca, cu care ocazie se va transmite un act de mulțumire pentru atitudinea profund umanitară pe care danezii au avut-o față de evrei în cursul celui de al doilea război mondial.

CÎNTEC LUNG

La Sinagoga West London s-a oferit un Kiduș pentru Morjorie Savage, care timp de 50 de ani, neîntrerupt, a cîntat în corul acestei sinagogi.

TEME BIBLICE ÎN PICTURA

La galeria de pictură „Alan Jacoba Gallery” din Londra sînt expuse mai multe lucrări ale pictorilor olandezi și flamanzi din secolul al XVII-lea. Multe dintre ele prezintă teme biblice. Astfel este tabloul intitulat „Minia lui Ahasverus” de Jan Steen; „Iosif vîndut de către frații săi”, în care însuși Rembrandt a pozat pentru Iehuda; „Trecerea Mării Moarte” de Jacob de Wet.

MARANII ÎN LITERATURA PORTUGHEZĂ

În Portugalia medievală au existat și trubaduri evrei, unul dintre ei fiind O Judeu de Elvas (Evreul din Elvas). Majoritatea scriitorilor portughezi de origine evreiască au fost marani, dintre care unii

au plecat din țara lor natală în secolele al XVI-lea și al XVII-lea. Astfel, cartea lui Samuel Usque „Consolaçam as Tribulaçoens de Israel”, deși publicată în străinătate (la Ferrara, în anul 1553), este considerată drept o operă a literaturii clasice portugheze. Poetul și romancierul Bernardin Ribeiro, și el un maran, autorul cărții „Hystoria de Menina y Moça” este considerat părintele literaturii bucolice portugheze. Una dintre victimele inchiziției spaniole a fost Antonio José da Silva, un mare dramaturg spaniol al secolului al XVIII-lea. Lucrările sale au continuat să fie publicate și jucate, ca anonime, mult timp după moartea sa.

O NOUĂ PUBLICAȚIE EVREIASCĂ

La Santiago de Chile a apărut de curînd o nouă publicație evreiască. Este vorba de „C.I.S.”, publicație a comunității sefarde. Această comunitate a luat ființă acum 42 de ani.

OBȘTEA EVREIASCĂ DIN SPANDAU

Cînd în anul 1956 s-au efectuat în Spandau (oraș în apropiere de Berlin) săpături în vederea unor noi construcții, s-au descoperit pietre funerare cu inscripții ebraice, datînd din anul 1284. Într-adevăr și alte surse semnalează prezența evreilor la Spandau în secolul al XIII-lea. O hotărîre din anul 1307 permitea evreilor să aibă un abator ritual. Pentru acesta și alte asemenea privilegii, evreii trebuiau să procure fonduri pentru construirea zidurilor orașului.

Existența unui cîmîtir evreiesc este menționată în anul 1324, iar a unei sinagogi în 1342.

Pînă în secolul al XV-lea evreii din Berlin își îngropau morții la Spandau.

În timpul ciunei negre și evreii din Spandau au avut mult de suferit. În anul 1496 mai erau în oraș doar 50 de evrei. După 1510 au fost expulzați din oraș iar sinagoga și cîmîtirul confiscate. Timp de trei secole nu a mai fost nici un evreu în localitate.

În 1782 în Spandau se aflau opt evrei; în 1812 erau 52. Pînă în anul 1894 ei constituiau o singură comunitate cu cei din Nauen și Krammen. Abia în anul 1895 și-au construit o nouă sinagogă și au format o comunitate aparte. În anul 1910 existau în Spandau 316 evrei, iar în 1933, 725. În timpul holocaustului soarta lor a fost aceeași cu a celorlalți evrei din Germania.

ELIE WIESEL — PROFESOR UNIVERSITAR

Scriitorul Elie Wiesel, autorul mai multor romane din viața evreiască a fost numit profesor la Universitatea orașului New-York.

FAPTE CE NU SE UITĂ

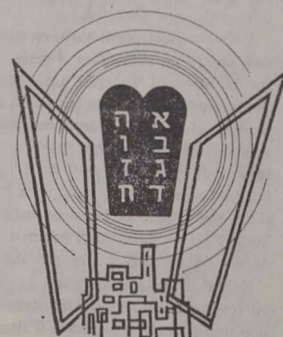
Dr. Irene Block din Koeln a fost distinsă cu un înalt ordin al R. F. a Germaniei ca răsplătă a atitudinii ei nobile din timpul celui de-al doilea război mondial. Punîndu-și viața în primejdie, d-na Block a acuns în casa ei o pictoriță evreică salvîndu-i astfel viața. În tot timpul cit a adăpostit-o în locuința ei, Irene Block a împărțit cu pictorița rația ce o primea pe cartelă.

RENÉ CASSIN LA 85 DE ANI

Profesorul René Cassin, președintele Alianței Israelite Universale, a împlinit venerabila vîrstă de 85 de ani. Profesor de drept la Universitatea din Sourbonna, René Cassin s-a făcut cunoscut pe scară internațională prin contribuția sa pentru apărarea libertăților și drepturilor fundamentale ale omului. În anul 1968 i s-a atribuit premiul Nobel pentru pace.

OBȘTEA DIN ALICANTE

În orașul spaniol Alicante a fost constituită recent o comunitate evreiască. În acest oraș locuiesc 50 de familii evreiești. Mici comunități evreiești există de asemenea în orașele Madrid, Barcelona, Sevilla, precum și pe insula Canare.

TURNEU TEATRAL

La începutul anului 1973 Teatrul evreiesc de stat din Varșovia va întreprinde un turneu în R.F. a Germaniei. În aceeași perioadă va da spectacole un ansamblu dramatic ebraic din Israel, cu piesa „Maurul și-a făcut datoria” de Josef Lapid.

CONFERINȚA

În orașul Karlsruhe a avut loc sesiunea Consiliului comunităților evreiești din R.F. a Germaniei. A fost analizată activitatea desfășurată în ultimii ani.

POEZIA EBRAICĂ ÎN TRADUCEREA RUSA

Creația poetică a lui Avram Slonsky, unul dintre poeții reprezentativi ai literaturii ebraice, urmează să fie tradusă în limba rusă. La rîndul său, Slonski a tradus în limba ebraică pe Pușkin și Lermontov.

ÎN MEMORIAM

O ceremonie în memoria victimelor naziste a avut loc în localitatea Kaliaka de lângă orașul Plevna din R.P. Bulgaria. Naziștii au organizat aici un lagăr de concentrare, care a funcționat pînă în anul 1943. După eliberarea țării, autoritățile au ridicat pe acest loc un monument spre cinstirea memoriei victimelor ce au pierit aici.

„STEUA ETERNĂ”

Acesta e titlul unui volum recent apărut în editura Allen din Londra și care vine să se adauge literaturii holocaustului. Autorul, K. Cernik, descrie cele trăite de el în timpul cit a fost detinut la Auschwitz.

חסידיים דערציילן

גִּיט אַפּ כּבוֹד יַעֲדֵן יִיד...

דאס געפיל פון דער געשיכטע

זעצער פאר יידיש און עברית
משה בערקאוויטש

צייט-שניפט

פונעם רומענישן רעליגיעזן יידנטום

דערשיינט צוויי מאל אין חודש פרייז 1 ליי בוקארעשט *

צום יובל פון דער רעפובליק

צום 25טן יארטאג זייט דער פראקלאמירונג פון דער רעפובליק, ווי אויך צום נייעם יאר 1973, האָט דער רב הכולל דר. משה רוזן שליט"א געשיקט פאָלגנדע בארימטע:

צום הער ניקאלאיע טשעאוועסקו

פרינציפאל פונעם מדינה-ראט

זייער חתומער פרינציפאל,

איך בעם מיר דערלויבן, ערב דעם יום-טוב פון א פערטל-יאָרהונדערט זייט דער פראקלאמירונג פון דער רעפובליק אין אונזערע פאָטערלאַנד, ווי אויך ערב דעם נייעם יאר 1973, אייר אויסצורדיקן, אין מיין נאָמען און אין נאָמען פון די יידישע קהלות אין דער סאָציאליסטישער רעפובליק רומעניע, אונזערע מיפּסע צוזאמען מיט די ווארעמסטע באַדאנקונגען.

מיר ניצן אויס די געלעגנהייט איך איבערצושניקן נאָכאמאל, אונזערע אָנערקענונג פארן גייסט פון יושר, מענטשלעכקייט און סאָציאַלע פראַגמאַטישע מיט וועלכע איר באַהאַנדלט אונזערע ספּעציעלע פראָבלעמען. פאר דער פולער רעליגיעזער פרייהייט און פאר דער פולער גלייכרעכטיקונג מיט די אנדערע בירגער פון לאַנד, פון וועלכע מיר געניסן. מיר ווינטשן איך גענוגט און אריבער ימים, כדי איר זאָלט זוכה זיין פירן רומעניע פון דערפאָנג צו דערפאָנג אויפן וועג פון פראַגרעס, יושר און שלום, צו אונזערע אלעמען וואוילטאָג.

מיט סיפער אכטונג

דר. משה רוזן

רב הכולל

דאס געפיל פון דער געשיכטע

אזויפיל און אזויפיל מרעז אינעם שטענדיקן אויפשייט פון דער רעפובליק אין דעם פערטל-יאָרהונדערט. דורך דעם פונעם גאנצן פאָלג האָט דאָס לאַנד זיך איבערגעפונען גרונטליך און איינציטיק אויך דער אונז פון דעקען און לעבן פון אירע זין. אנשטאט דעם דלות, עס-הארעס און פינצערניש — איינפאלד און פיגוראטיוו — אין וועלכן ס'האָבן איר דעם פארגענעגהייט געלעבט די מאַסן. דאָס פאָלג — צום ערשטן מאל פריי און בעל-בית אויף זיין גורל האָט זיך אויפ-געבויט א ניי לעבן, א ווירדקייט, אין וועלכן דאָס מאַסעוועלע און גייסטיקע פארמען איז צוגעגלייך פאר יעדן, אין וועלכן יעדן ביר-גער איז פארויבערט ווי אַרץ, צו וועלכע ער איז בארעכטיקט און לעבן. אנשטאט דער שטאט און האס פון אמאָל, צו וועלכן דער מאַנארכישער רעזשים האָט געזעהלעפן און געהעצט, האָט די רעפובליק געפונען שטעלעס וואס זייערע פונעם שטליכע באַזארגונגן צווישן אלע אירע אייגענע, אויפן יסוד פון אכטונג און קעגנזייטיקער צוטריוו.

אַז די [אלע רעאליזירונגען — וואָס נע-גען משפיע אויפן גורל פון אירע בירגער — האָבן גורם געווען א סאָץ ריוויז אויס-וואקסן דער פרוטעסטיש פון רומעניע איבער דער וועלט. צו דעם קומט נאָך צו די פאָר-געשיכטע, מיט-מענטשליכע שטעלונג, וואָס די אָנפירערשאפט פון רומעניע מאַניפּעסטרירט אין די אינטערנאַציאָנאַלע פראַגן, וואָס עמענען אוי קאָמפּלעקס, וואָס די מענטשליכע דאָס קול פונעם סאָציאליסטישן רומעניע הערנט זיך מיט אוי פיל אויפגאָרעט, סימפאטיע און רעספעקט אין אלע וועלט-אָרגאַניזאַציעס. ס'איז א פאקט וואָס איז איינציטיק געקערעט, אז רומעניע האָט היינט פריינט און באוואונדערט אין דער גאנצער וועלט מער ווי סיי ווען אין איר געשיכטע.

פרייענדיק זיך, צוזאמען מיט אלע בירגער, מיט די גרויסע רעאליזירונגען פונעם פערטל-יאָרהונדערט, גלייך מיט די אנדערע צווא-געלעבנדיקע נאציאנאליטעטן — האָבן די יידישע בירגער אפּעק מיט א סיבה פאר א צווייטע דייטשע ארעסטאציע און לענגערע ספּעציעלע

יידישע קולטור-טעטיקייט אין רומעניע

(א קאפיטל זכרונות)

איך קונסטלער, ווען מיר פארשטיין פונעם יידישן מע-פער וועלכער האָט זיך מיט דער צייט אפּוויקלט און איז געווארן א קולטור-אינסטיטוט צו פאר די יידישע מאַסן, און שפעטער אויך פאר דער יידישער אינסטיטוט אין אלע לענדער און קאנטאן וואו זיך וועגן צווישן און צעשפרייט געווארן אין דער גאנצער וועלט. מיר וואָלטן דאָ אויך גע-דארפט דערמאנען די גאנצע ריי יידישע שרייבער, ווי: ראובן אָשער ברוידעס, יצחק יואל לנגעוויץ, ד. י. זיל-בערבוש, מ. שאראמאסי אין אנדערע, וועלכע וועגן דאָס-האָבן געקומען אהער פון אנדערע מדינות און האָבן דאָ ביי איר און רומעניע צוגעקומען דעם באָדן פאר דער יידישער פרעסע מיט זייער פובליציזם-מישער מעטיקייט.

מיר שרייבערן איבער דעם דאָזיקן פעריוד, ווען יידיש איז אין אונזערע מקומות נאָך געווען אין די וויקעלער, ווען אונזערע מאַסע-לשון האָט מען נאָך גערופן וואר-נאָן, א זאך וואָס איז נאָך געווען שכיח אפילו אין די צייטן פון אונזערע קלאסי-קערן מענערעלע מו"ס, י. ל. פריד און שלום-עליש, און מיר נייען איבער צו יידיש נאָך דער ערשטער וועלט-מלחמה, ווען מען האָט שוין לאַנג זיך אויפגעהערט צו אַמפּערן זיך יידיש און א שפּאַרא, כאַנליך מיט אלע אנדערע ליטווא, ווען יידיש האָט שוין פארמאָגט א רייכע יידישע ליטעראטור אין ליד און פאָטא, און ווען מיר ווערע פון דער יידישער לי-טעראטור געווען שוין איבער-געווען געווארן אין אנדערע ליטווא און ליטעראטור פון אנדערע פעלקער און וועלכע האָבן זיך קונה-שט געווען מיט זייער הויכן פאָטאטעל ווערע.

דאָ נייען מיר איבער צו אונזערע מעמא. באַר נאָך דעם וואָס עס האָט זיך פאר-ערוקט די ערשטע וועלט-מלחמה, איז געווען גע-וואָרן אין רומעניע די "יידי-שע קולטור-פערעראציע" און וועלכעס האָבן זיך גרופירט די ערשטע יידישע שריי-בער פון רומעניע, אין דער שפּייז מיט אליעזר שטיין-בארג, י. שטערנבערג, משה אלמאסא, דר. שלמה ביכל, איוציק מאַנער, א. א. און ווערע.

דאָ נייען מיר איבער צו אונזערע מעמא. באַר נאָך דעם וואָס עס האָט זיך פאר-ערוקט די ערשטע וועלט-מלחמה, איז געווען גע-וואָרן אין רומעניע די "יידי-שע קולטור-פערעראציע" און וועלכעס האָבן זיך גרופירט די ערשטע יידישע שריי-בער פון רומעניע, אין דער שפּייז מיט אליעזר שטיין-בארג, י. שטערנבערג, משה אלמאסא, דר. שלמה ביכל, איוציק מאַנער, א. א. און ווערע.

דאָרפֿאָרשער יידיש:

א ביסל שפראכיקע זכרונות

פאָטע-מאָטע וועגן געווען רומענישע יידן, דער מאַסע פון פאָרלוי, די זאמע פון יאס. איוציק פון דער הויט וועגן מיר אין 1900, אָבער דאָס ליטו פון דער הויט האָבן מיר גענומען, און אין מאַנטשעסער, ענגלאנד, וואו איר און מיין שוועסטער וועגן אויפגעוואקסן, האָבן מיר גערעדט, ראָט זיך, ווי צו מאַסשין, נאָך מיט א צאָל אַנגליזישען אריינגע-מישט.

פונעם ארטיקל איז צו ווען און אין יידישע אריינגע-דיינגע מערער רומענישע-וועדער, ווי: בירושאי, פא-לאַני, אַנדעמאש, זאָשעס-טאלי, אא"וו.

משה לאקס

(המשורר אורי זייט)

